

**Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta**

Michaela Olivová

Profesně etické aspekty postavení obhájce v trestním řízení

Diplomová práce

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Profesně etické aspekty postavení obhájce v trestním řízení“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 25. února 2020

Michaela Olivová

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Mgr. Zdeňku Kopečnému za cenné rady, ochotu, velkou trpělivost, vstřícný přístup a odborné vedení mé diplomové práce.

Poděkování patří také mým přátelům a rodině, kteří mi poskytovali podporu během celého studia.

OBSAH

Seznam zkratk.....	6
Úvod.....	7
1 Právní úprava obhajoby v českém právním řádu.....	9
1.1. Obecně k institutu obhajoby.....	10
1.2. Právo na obhajobu, zásada zajištění práva na obhajobu.....	11
1.3. Právo na obhajobu v ústavněprávní rovině.....	13
1.4. Obhájce a právní úprava v trestním řádu.....	14
1.4.1. Osoba obhájce obviněného.....	14
1.4.2. Obhájce jako subjekt a strana.....	18
1.4.3. Obhájce zvolený, určený soudem, ustanovený ČAK.....	20
1.4.4. Nutná obhajoba.....	22
1.4.5. Práva a povinnosti obhájce.....	23
1.5. Obhájce a právní úprava v zákoně o advokacii.....	24
1.5.1. Ochrana práv a oprávněných zájmů, vázanost pokyny klienta, důstojnost advokátního stavu.....	24
1.5.2. Povinnost mlčenlivosti.....	26
1.6. Obhájce a právní úprava v „Etickém kodexu“.....	27
1.7. Závěrečné resumé.....	29
2 Profesionálně etické aspekty výkonu obhajoby.....	31
2.1. Vymezení pojmů etika, morálka, právní etika, profesní etika.....	31
2.2. Profesní etika advokáta – obhájce v trestním řízení.....	34
2.3. Morální dilemata advokáta – obhájce.....	38
3 Možnosti a limity obhajoby z pohledu profesní etiky.....	41
3.1. Lež a falešné důkazy.....	41

3.2. Slovní a písemné projevy obhájce	44
Ad 1) Vyjadřování ke kauzám ve sdělovacích prostředích	45
Ad 2) Výroky činěné vůči soudu a jiným státním orgánům	48
3.3. Možnost obhájce vyhledat a kontaktovat svědky	49
3.3.1. Prostor daný právní úpravou	50
3.3.2. Hranice mezi dovoleným kontaktováním a ovlivňováním svědků	52
Ad 1) Nesprávné poučení dožádané osoby.....	52
Ad 2) Ovlivňování – pozitivní a negativní motivace k podání informací, kapiózní a sugestivní otázky	53
Ad 3) Příprava svědka	55
Ad 4) Obstrukční praktiky spojené s předkládáním důkazů.....	57
3.3.3. Důsledky překročení mezí při vyhledávání a kontaktování svědků	58
Závěr.....	61
Shrnutí	63
Klíčová slova	63
Summary.....	64
Key words.....	64
Seznam odborných zdrojů	65

Seznam zkratek

ČR – Česká republika

ČAK – Česká advokátní komora

TŘ – Trestní řád

OZ – Občanský zákoník

EÚLP – Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

MPOPP – Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

LZPS – Listina základních práv a svobod

OČTŘ – Orgány činné v trestním řízení

ZA – Zákon o advokacii

PPE – Pravidla profesionální etiky

NSZ – Nejvyšší státní zastupitelství

Úvod

Tato diplomová práce se zabývá profesně etickými aspekty výkonu obhajoby v trestním řízení. Danou problematiku jsem si zvolila především z důvodu stálé aktuálnosti, zajímavosti a v neposlední řadě také proto, že k tomuto tématu chybí komplexní monografické zpracování.

Právo na obhajobu je jedním z ústavně zaručených práv, které je vnímáno jako jeden z nejdůležitějších komponentů práva na spravedlivý proces. Obhájce, jakožto osoba vykonávající tzv. formální obhajobu obviněného, má v trestním řízení specifické postavení. Zaujímá postavení subjektu, jehož profesním i procesním posláním je povšechá ochrana právních zájmů obviněného, který by toho ve většině případů nebyl v důsledku nedostatečné právní znalosti sám schopen. Vyrovnává tedy jistý handicap obviněného jako „slabší strany“, naproti kterému v řízení stojí pomyslně „silnější strana“, kterou představuje státní zástupce, zosobňující státní aparát ve formě veřejného žalobce.

Obhájce, jehož úkolem v trestním řízení je činit vše, co je v zájmu obviněného a je způsobilé jeho vinu vyvrátit nebo alespoň zmírnit, však nemůže obhajobu vykonávat bez jistých limitů a omezení etické či legální povahy. S ohledem na existenci těchto mantinelů tak výkon obhajoby může pro obhájce skýtat mnoho problematických situací, které jsou způsobilé zapříčinit potenciální střet s pravidly profesní etiky. Ne ojediněle dochází ze strany obhájců k využívání mezer právní úpravy, zneužívání profesního či procesního postavení či k výslovnému překračování zákonných oprávnění. Tak dochází k porušování možností a limitů výkonu obhajoby.

Tato práce si nedává za cíl detailně pojednat o institutu formální obhajoby, stejně tak ani o profesně etických limitech výkonu advokacie obecně. Práce pojednává o problematice profesní etiky obhájců, jakožto právních zástupců v trestní věci, přičemž se zaměřuje na možnosti a limity obhájce při výkonu formální obhajoby ve vztahu k dodržování profesně etických standardů. Snaží se o definování a vymezení těchto limitačních mezí z pohledu profesní etiky, zhodnocení míry možnosti jejich překračování a vyhodnocení důsledků porušování těchto profesně etických mantinelů.

Primárním cílem této práce je podat zevrubný pohled na vybrané současné profesně-etické problémy, jež jsou spojeny s výkonem formální obhajoby v trestním řízení. Cílem práce je taktéž zhodnotit, jaké praktiky a využívání práv obhájců lze považovat za přípustné v souladu s profesní etikou advokáta (obhájce), a které se již z přípustnosti vymykají z pohledu etiky či práva. Úkolem práce je též zodpovědět otázku, jaké jsou důsledky těchto praktik, zda jsou

současné limitační mantinely správně nastaveny a jsou-li následné postihy obhájců dle současné úpravy dostačující.

První kapitola práce se věnuje právní úpravě institutu obhajoby v českém právním řádu, konkrétně úpravě v trestním řádu, zákonu o advokacii a tzv. etickém kodexu. Pomocí deskripce a výkladu právní úpravy je čtenáři přiblížen samotný institut obhajoby, přičemž obsah je primárně zaměřen na obhajobu formální, která je činěna advokátem z pozice obhájce, jakožto procesního subjektu. Výtahem relevantních ustanovení a jejich základní analýzou je vymezen nepřekročitelný rámec, který limituje činnost advokáta z legálního a etického hlediska při výkonu obhajoby v trestním řízení.

Kapitola druhá pojednává o profesně etických aspektech obhajoby. Tato část práce v základním rozsahu přibližuje čtenáři etiku jako vědní disciplínu, následně popisuje a analyzuje její reflexi do právní profese. Poukazuje na původ a prameny, ze kterých profesní etika advokáta (obhájce) vyvěrá. Základně nastiňuje důsledky porušování profesně etických pravidel, nazírání společnosti na advokátní stav, hodnotí stav profesní etiky na území České republiky. Také se zde zaměřuje na morální dilemata obhájce, která jsou s výkonem právního zastoupení v trestní věci nejčastěji spojována.

Třetí kapitola je stěžejní kapitolou této práce a věnuje se již samotným možnostem a limitům obhajoby z pohledu profesní etiky v právním řádu ČR. Tato část práce se zaměřuje na hloubkovou analýzu vybraných problematických profesně etických oblastí spojených s výkonem obhajoby v trestním řízení. Pozornost je věnována slovním a písemným projevům obhájce, možnosti užití lži a falešných důkazů obhájcem. Ústředním tématem kapitoly je problematika vyhledávání a kontaktování svědků se zaměřením na jejich ovlivňování a možné důsledky z této činnosti plynoucí. Problematické aspekty výkonu obhajoby jsou podrobovány analýze z pohledu etických i legálních limitů. Tato část práce poskytuje čtenáři též pohled na důsledky překročení etických mantinelů a formy jejich postihu.

Při zpracovávání diplomové práce jsem užívala metodu popisnou, komparační a analytickou. Vycházela jsem z textu mnohých odborných zdrojů. Čerpala jsem především ze znění právních předpisů, monografií, komentářové literatury, odborných článků z právních časopisů, internetových stránek a judikatury. Stěžejními zdroji této práce byly především zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii a dále Usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 31. října 1996, č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex). Potřebný podklad pro analýzu představovaly též rozhodnutí kárného senátu kárné komise České advokátní komory.

1 Právní úprava obhajoby v českém právním řádu

Na úvod je záhodno říci, že institut obhajoby je spjat výlučně s odvětvím práva trestního, konkrétně s řízením dle zákona č. 141/1961, trestní řád (dále jen „trestní řád“ či „TŘ“). Tato diplomová práce je věnována etickým aspektům výkonu právního zastoupení obhájcem v trestním řízení, nikoli etickým aspektům/limitům výkonu advokacie obecně. Taktéž nepojednává komplexně o právu na obhajobu a institutu formální obhajoby jako takovém. Považuji však za vhodné čtenáře krátce obeznámit i s obecnou úpravou práva na obhajobu, advokacie a právního zastoupení v ČR a nastínit tak alespoň v základních rysech rozsah právní úpravy, jež dopadá na osobu obhájce. Ač to není na první pohled patrné, vztahuje se na něj celá řada předpisů, a to nikoli jen z odvětví práva trestního. Níže budou jednotlivé segmenty úpravy krátce analyzovány. Především z důvodu rozsahu práce pouze okrajově, a to pro komplexnější představu o institutu. Právě zmíněná právní úprava vymezuje pomyslné mantinely, v jejichž mezích se obhájce, jakožto advokát, musí při výkonu obhajoby pohybovat.

Z výše uvedeného vyplývá, že je nezbytné si uvědomit, že označení „advokát“ („právní zástupce“) a „obhájce“ neoznačuje v právní terminologii totéž. Je potřeba činit rozdíl mezi právním zástupcem (advokátem) v obecném smyslu a obhájcem v trestním řízení. Bylo by však nesprávné oddělovat postavení advokáta a obhájce a striktně je vymezovat vůči sobě, jelikož obhájce v trestním řízení je vždy taktéž *sensu lato* advokátem. Ustanovení § 35 TŘ totiž výslovně stanovuje, že pozici obhájce obviněného v trestním řízení může zastávat pouze advokát.

Pro srovnání je dobré připomenout rozdílnou úpravu zastoupení v civilním řízení dle občanského soudního řádu, kde je možné zastoupení účastníků řízení i tzv. obecným zmocněncem¹, tedy osobou, jež nemá požadované právní vzdělání, složenou advokátní zkoušku a splněny další povinnosti, jako je tomu u advokáta, který jediný může být právním zástupcem v trestní věci, tedy obhájcem dle § 35 a násl. TŘ. Tímto je zdůrazněna vážnost a jistá odlišnost řízení v trestních věcech. To, že zákonodárce striktně vymezil, že obhájcem nemůže být nikdo jiný než advokát, poukazuje na výjimečnost a závažnost kauz v trestních věcech. Jen v trestním řízení lze totiž ukládat sankce ve formě trestů či ochranných opatření, kterými je značně zasahováno do práv a svobod obviněných (odnětí svobody, zásah do majetkové sféry, cti, volného času atd.). Z toho důvodu je nutné, aby osoba, proti níž se řízení vede, měla možnost být v řízení odborně vedena, náležitě poučena o svých právech, povinnostech a celkových

¹ § 27, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, jež stanoví: „Účastník se může dát zastoupit také kteroukoli osobou, která je plně svéprávná.“

možnostech. Tímto bych chtěla poukázat na stěžejní rozdíl mezi právním zastoupením v civilním, popřípadě správním řízením, jež je mnohdy laickou veřejností mylně označováno jako „obhajoba“, a institutem obhajoby dle trestního řádu.

Přestože je institut obhajoby institutem trestního řízení, nelze osobu obhájce separovat od ostatních linií práva. Na osobu obhájce se vztahují právní úpravy napříč celým právním řádem, jimiž je povinen se řídit a jejichž zněním je vázán, ať už v právní či etické rovině. V první řadě je třeba zmínit rovinu ústavně právní. Právo na obhajobu je považováno za jedno ze stěžejních lidských práv a je zakotveno jak v LZPS, tak i v mezinárodních dokumentech, jež jsou součástí právního řádu ČR. Dále samozřejmě samotná rovina trestněprávní – obhájce nedisponuje žádnou imunitou a i na něj dopadá právní úprava trestní odpovědnosti dle trestního zákoníku. Obhájce se při výkonu zastoupení leckdy ocitá v nelehké situaci, kdy se může dopustit jednání, jež naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu (např. trestný čin maření spravedlnosti dle § 347a, nepřekážení trestného činu dle § 367, nadržování dle § 366 aj.). Při výčtu úpravy nelze opomenout procesní úpravu dle trestního řádu, jež v jednotlivých ustanoveních upravujících fáze řízení vymezuje konkrétní práva a povinnosti obhájce. Dále rovina správně právní – jak již bylo řečeno výše, obhájcem může být pouze advokát. S tím souvisí i jeho povinné členství v advokátní komoře a současné respektování nejen zákonné právní úpravy, ale také stavovských předpisů.² V případě nedodržení v nich stanovených pravidel je obhájce kárně odpovědný a je možné mu uložit kárný postih ve formě správního rozhodnutí. To je jako rozhodnutí komory, jakožto správního orgánu, přezkoumatelné ve správním soudnictví – rovina správního soudnictví. V neposlední řadě je vhodné zmínit i rovinu soukromoprávní – obhájce, jenž je advokátem, poskytuje své služby na základě smluvního zastoupení, konkrétně smlouvy o poskytnutí právní pomoci, jež má formu příkazní smlouvy dle § 2430 a násl. občanského zákoníku. Obhájce má tedy postavení příkazníka a z něj plynoucí povinnosti vůči obviněnému (příkazci).

1.1. Obecně k institutu obhajoby

Ve chvíli, kdy je zahájeno trestní řízení, se obviněný³ ocitá v nelehké situaci, ať už z pohledu společenského (nátlak, difamace osoby) či pohledu právního (neznalost širokého

² Obhájce je, mimo výše jmenovanou zákonnou právní úpravu, vázán především zákonem č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, dále Usnesením představenstva České advokátní komory ze dne 31. října 1996, č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky („etický kodex“), dále Etickým kodexem advokátů Evropské unie, přijatým dne 28. 10. 1988, to vše v aktuálním znění.

³ V textu je výraz „obviněný“ používán obecně pro osobu, vůči které je vedeno trestní řízení (tato osoba se v jednotlivých stádiích řízení dle svých rozlišných práv a povinností označuje různě, a to jako podezřelý, obviněný, obžalovaný, odsouzený), nikoli jen pro osobu obviněného ve smyslu § 160 a násl. TR, tedy od chvíle, kdy bylo doručeno usnesení o zahájení trestního stíhání do doby, než je soudem nařízeno hlavní líčení.

spektra právních předpisů). Obviněný, který je ve většině případů osobou právně neznalou, čelí obvinění a s tím spojeným úskalím trestního řízení. Troufám si říci, že proti němu stojí pomyslně silnější „strana“, kterou představují orgány činné v trestním řízení. Ty reprezentují státní aparát chránící práva a oprávněné zájmy fyzických, právnických osob a ústavní zřízení České republiky.

Jedná se vždy o osoby, které mají na rozdíl od obviněného právní vzdělání či v případě policejního orgánu alespoň detailní znalost úpravy trestního řízení a praktické zkušenosti z tohoto povolání vyplývající. Nadto i přes zákonem danou povinnost nestrannosti, zásadu presumpce nevinny, zásadu vyšetřovací atd., dochází v řízení k tomu, že právě státní zástupci a policejní orgán jsou ze své „přirozené povahy“ nakloněni více „víře“ v to, že obviněný trestný čin spáchal a jejich činnost je tak specifickým způsobem determinována.⁴ Právě z těchto důvodů, avšak nejen z nich, zákonodárce zakotvil do právního řádu právo na obhajobu, které má za úkol, společně s právy *favor defensionis*⁵, tento nepoměr na straně obviněného vyrovnávat.

1.2. Právo na obhajobu, zásada zajištění práva na obhajobu

Právo na obhajobu je jedním z ústavně zaručených práv, jež je odbornou veřejností vnímáno jako jeden z komponentů garantujících právo na spravedlivý proces. Je taktéž jedním ze základních práv osob, proti nimž je vedeno trestní řízení. Bez jeho existence by nebylo zachováno právo na spravedlivý proces a mohla by být vážně narušena možnost dosažení spravedlivého rozhodnutí. Právo na obhajobu je však v právním řádu ukotveno nejen za účelem ochrany obviněného, ale také v zájmu ochrany samotného demokratického právního státu, jež je dle čl. 1 Ústavy České republiky založen na úctě k právům a svobodám člověka.⁶ Také Ivor dovozuje, že právo na obhajobu má široko-společenský dopad a dotýká se každého občana. Trestně stíhání nejsou vždy jen pachatelé trestných činů, ale i bezúhonné osoby, které se dle hmotného práva žádného trestného činu nedopustily. Zakotvení zásady zajištění práva na obhajobu poukazuje na vyspělost právního státu, který osobám, vůči kterým se vede trestní

⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Codex Bohemia, 1999, s. 37.

⁵ *Favor defensionis* – obviněný je v řízení procesní stranou, jež má v zásadě rovnocenné postavení jako státní zástupce. Trestní řízení má v současné době podobu kontradiktorního řízení. Měl by v něm tedy být zachován princip rovnosti zbraní. Realita však toto rovné postavení z důvodů nastíněných dále v textu neumožňuje. Zákonodárce tedy za účelem vyrovnání jisté procesní nerovnosti zakotvil do textu zákona „pojistky“, které mají toto nerovné postavení vykompenzovat. Jedná se o institut navrácení lhůty, pořadí závěrečných řečí, právo posledního slova, zásadu zákazu reformationis in peius, obhajovací práva třetích osob atd. Souhrnně jsou označovány jako práva *favor defensionis* (JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10 2016, včetně změn vyplývajících ze zákona č. 264/2016 Sb. Praha: Leges, 2016, s. 230-231).

⁶ JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011, s. 17.

řízení, zajišťuje možnost řádné ochrany práv a tím je nezaměnitelným atributem pro řádný chod trestního soudnictví.⁷

Trestní řád řadí zajištění práva na obhajobu mezi tzv. základní zásady trestního řízení. Základními zásadami jsou vůdčí právní ideje, na kterých je trestní právo procesní/trestní řízení vystavěno a jimiž je ovládáno. Konkrétní úpravu zásady práva na obhajobu nalezneme v § 2 odst. 13 TŘ, jež uvádí: „*Ten, proti němuž se trestní řízení vede, musí být v každém období řízení vhodným způsobem a srozumitelně poučen o právech umožňujících mu plné uplatnění obhajoby a o tom, že si též může zvolit obhájce; všechny orgány činné v trestním řízení jsou povinny umožnit mu uplatnění jeho práv.*“ Smyslem a účelem ustanovení je zajištění plné ochrany práv a oprávněných zájmů obviněného v řízení takovým způsobem, že ve všech fázích řízení mu musí být dána možnost náležitě se hájit. Současně musí být řízení vedeno tak, aby mohly být zjištěny právně relevantní skutečnosti, které obviněného zbavují viny či tuto vinu zmírňují.⁸ Tato zásada je tzv. zásadou obecnou, což znamená, že se projevuje ve všech fázích trestního řízení a taktéž zavazuje všechny orgány činné v trestním řízení. Z uvedeného vyplývá, že zásada nezahrnuje pouze samotnou obhajobu v užším smyslu, tedy „zastoupení“ obviněného obhájcem a z toho plynoucí práva a povinnosti, ale je obsahově širší. Zásada v sobě ukrývá tři linie (složky):

- a. právo hájit se sám a prostředky podle vlastního rozhodnutí, tzv. obhajoba materiální
- b. právo mít obhájce a radit se s ním o způsobu obhajoby, tzv. obhajoba formální
S tímto právem souvisí také institut nutné obhajoby, kdy v zákonem stanovených případech má obviněný povinnost mít obhájce i v případě, pokud si jej nepřeje (§ 36 a §36a TŘ)
- c. právo vyžadovat od orgánů činných v trestním řízení (dále jen „OČTŘ“) takový postup, aby byl zjištěn skutkový stav, o kterém nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu nezbytném pro rozhodnutí, právo požadovat od OČTŘ, aby objasňovaly se stejnou pečlivostí okolnosti svědčící ve prospěch obviněného.⁹

Pro účely této práce je na místě vyzdvihnout složku b), tedy obhajobu formální, jež je vykonávána advokátem v pozici obhájce. V další části práce bude vzhledem k tématu pojednáváno již výhradně o této složce. O právech a povinnostech obhájce při výkonu obhajoby viz kapitola 1.4.5.

⁷ IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura edition, 2006, s. 60-61.

⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10 2016, včetně změn vyplývajících ze zákona č. 264/2016 Sb. Praha: Leges, 2016, s. 169.

⁹ VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2.

Komplexně a výstižně shrnuje obhajobu Vantuch: „*Účelem obhajoby je ochrana zájmů obviněného tak, aby byly náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného viny zbavují nebo jeho vinu zmírňují, dále skutkové objasnění věci z hlediska obhajoby, tedy včetně jejího právního posouzení a ochrany všech práv obviněného v průběhu celého trestního řízení, a to i v různých dílčích otázkách tak, aby nedocházelo k porušování procesních práv obviněného a k zásahům do jeho ústavně chráněných práv a svobod. Uvedeným způsobem přispívá obhajoba ke správnému objasnění a rozhodnutí věci tak, aby obviněnému nebyl přičítán čin, který nespáchal nebo jehož spáchání mu nebylo prokázáno, a v případě, že jej spáchal, aby nebyl potrestán přísněji, než odpovídá jeho vině.*“¹⁰

Závěrem lze říci, že smyslem obhajoby je poskytnout obviněnému v řízení právní nástroj, pomocí kterého může účinně využívat a hájit svá práva v řízení za účelem objasnění okolností svědčících v jeho prospěch.

1.3. Právo na obhajobu v ústavněprávní rovině

Právo na obhajobu je jedním z ústavně zaručených práv, jež je odbornou veřejností vnímáno jako jeden z komponentů garantujících právo na spravedlivý proces. Na ústavní úrovni je zakotveno v čl. 37 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „LZPS“, „Listina“), jež uvádějí: „*Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce.*“ Ve smyslu ustanovení čl. 37 se právní pomocí v řízení před soudy myslí profesionální právní pomoc, jež může být poskytována pouze osobou znalou práva, jež poskytuje své odborné služby nezávisle na orgánech veřejné moci, pod garancí ochrany advokátního tajemství a v rámci dodržení zákonného rámce. Účelem daného článku je mimo jiné zakotvení tzv. materiální rovnosti účastníků řízení na ústavní úrovni.¹¹

Rovnost stran v řízení je jednou ze základních zásad, na které je soudní řízení (civilní/správní/trestní) vystaveno. Jejím cílem je zamezení zvýhodňování jedné či druhé strany v řízení před soudem/správním orgánem. Materiální rovnost účastníků je institut, který je však spojen převážně s právem občanským či správním. Jistou analogii lze však spatřit i v trestním právu, a to v institutu obhájce, jehož hlavním úkolem je vyrovnávat nerovnost mezi obviněným, jakožto právním laikem, který není ve většině případů znalý práva a právně vzdělaným státním

¹⁰ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 5.

¹¹ ŠIMÍČEK, Vojtěch, WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 388 (čl. 36 odst. 2).

zástupcem, jež z pozice veřejného žalobce hájí zájmy státu.¹² Čl. 40 odst. 3 je speciální ve vztahu k obecné úpravě práva na právní pomoc dle čl. 37 odst. 2., jež zdůrazňuje nutnost existence možnosti právního zastoupení v trestních věcech ve formě obhajoby.

S ohledem na čl. 10 Ústavy České republiky¹³ je třeba v souvislosti s právem na obhajobu v ústavní rovině zmínit mimo vnitrostátní úpravu, jež je na ústavní úrovni zakotvena v LZPS viz výše, taktéž úpravu mezinárodní, konkrétně Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (dále jen „MPOPP“) a Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a svobod (dále jen „EÚLP“). Oba zmíněné předpisy mezinárodní povahy zakotvují ve svých výčtech tzv. minimální práva/záruky, které musí být zachovány u každého obviněného. Není divu, že i právo na obhajobu je v obou výčtech jmenováno. Konkrétně čl. 14 odst. 3 písm. b) MPOPP uvádí, že: *„Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má mít dostatek času a možnosti pro přípravu své obhajoby a aby se mohl spojit s obhájcem podle své vlastní volby.“* Takřka totožnou úpravu najdeme v čl. 6 odst. 3 písm. c) EÚLP: *„Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva: obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují.“*

1.4. Obhájce a právní úprava v trestním řádu

Ukotvení práva na obhajobu jakožto jistého komponentu práva na spravedlivý proces a pohled na právo na obhajobu jako základní zásadu trestního řízení bylo rozebráno výše. Než se v textu zaměřím na konkrétní profesně etické aspekty a limity obhajoby, budu se v následující části práce věnovat ještě nastínění základní úpravy v TŘ, avšak už pouze obhajoby formální, tedy té, jež je vykonávána osobou obhájce a o níž je podstatná část této práce.

1.4.1. Osoba obhájce obviněného

Jak již bylo řečeno, právo na obhajobu, jakožto právo obviněného mít svého obhájce, radit se s ním o skutkových, právních i procesních otázkách, dalším vedení řízení jakožto o taktice či strategii vedení obhajoby jako takové, je jednou ze tří složek jinak rozsáhlého práva na obhajobu. Z mého pohledu se mi tato složka jeví jako ta nejzásadnější. Možnost náležitě se v řízení hájit by ve většině případů nemohla být plně realizována, a to z toho důvodu, že většina obviněných nezná v potřebné míře platnou právní úpravu a tím pádem své procesní možnosti.

¹² JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 12.

¹³ čl. 10 Ústavy ČR: *„Vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.“*

I přesto, že již od dob starověkého Říma platí klasické římskoprávní pravidlo *Vigilantibus iura scripta sunt*, aneb „*bdělým náležejí práva*“ je na místě mít právně zakotvenou možnost nechat se v řízení, v němž je pojednáváno o omezení těch nejdůležitějších práv a svobod, odborně vést osobou, pro niž je řešení právních problémů tzv. „denním chlebem“. Ve spleti množství právních předpisů a ještě širší síti výkladů jejich ustanovení není leckdy jednoduché se vyznat pro právníky samotné, natož tak pro právního laika v pozici obviněného. Aby se tedy mohl obviněný správně hájit a ke své obhajobě využít existujících zákonných prostředků, přiznává mu trestní řád možnost nechat se právně zastoupit obhájcem, který není subjektivně spojen s projednávanou věcí. Nabízí tedy obviněnému objektivní pohled na jeho právní problém a v neposlední řadě je pomyslnou protiváhou státnímu zástupci a policejnímu orgánu, jež provádějí vyšetřování a následně reprezentují veřejnou obžalobu.¹⁴ Takovou osobu si může obviněný buď sám zvolit (zvolený obhájce), nebo je mu v zákonem daných situacích soudem ustanovena (obhájce ustanovený soudem), či může o jeho určení za jistých předpokladů zažádat Českou advokátní komoru (obhájce určený Českou advokátní komorou). Podrobněji k těmto institutům v kapitole 1.4.3.

Základní úprava postavení, práv a povinností obhájce je v TŘ upravena v § 35 až § 41. Konkretizace práv a povinností je zakotvena v jednotlivých ustanoveních, jež upravují fáze řízení. Nejzákladnějším faktem, který byl již v samotném úvodu textu rozebrán, je ten, že obhájcem v trestním řízení může být jen advokát (viz výše srovnání s civilním řízením). Jak výstižně uvádí Mandák, advokacie má v České republice monopol na výkon trestní obhajoby.¹⁵ Dle § 4 z. č. 85/1996, o advokacii (dále jen „ZA“) je advokátem osoba, která je zapsána v seznamu advokátů, jež vede Česká advokátní komora (dále jen „ČAK“). Aby ČAK mohl zapsat osobu do seznamu, je třeba, aby splňovala následující: způsobilost k právním úkonům, ukončené vysokoškolské magisterské právní vzdělání, splněnou tříletou koncipientskou praxi, složenou advokátní zkoušku a další náležitosti, jež jsou uvedeny v § 5. Tím je zajištěna potřebná odbornost při zastupování obviněných v trestních věcech a dochází tak k vyrovnání pomyslného handicapu obviněného vůči orgánům činných v trestním řízení. Splnění výše uvedených požadavků je v současné době jediným kritériem pro to, aby se osoba stala obhájcem v trestních věcech.

Tento výčet předpokladů doplním ještě i o ty zákonem nestanovené. Je třeba poukázat na to, že advokát, který se rozhodne do své činnosti zahrnout zastupování v trestních věcech, by měl vykazovat jisté osobnostní a charakterové rysy. Případy, jež jsou předmětem trestního

¹⁴ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 79.

¹⁵ MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č. 10, s. 26.

řízení, totiž vykazují značnou míru specifčnosti, stejně jako samotní klienti, jež obhájce zastupuje. Mělo by se jednat o člověka empatického, který je schopný vcítit se do svého klienta a přistupovat k němu jím potřebným způsobem. Obhájce často není „poslem dobrých zpráv“, měl by tedy umět nepříznivou prognózu náležitě předeštit. Ovládnutí základních psychologických metod je pro obhájce přínosem – obhájce by měl být schopen „rozklíčovat“ svého klienta. Nežádá se se stává, že klient není ke svému zástupci upřímný. Právě upřímnost klienta a z toho odvíjející se obhájcová znalost skutečné verze toho, čeho se obviněný opravdu dopustil, bývá při obhajobě klíčová. Na druhou stranu musí být schopný vyrovnat se s případnými vnitřními dilematy morální povahy, které se mohou objevit například v případě, kdy zastupuje obviněného, o němž ví, že spáchal trestný čin, který je mu samotnému „proti srsti“. Musí se také jednat o jedince, který má skvělé analytické schopnosti a je schopen se rychle zorientovat v případě, jelikož včasná reakce a užití správné taktiky a strategie bývá ve většině případů určující pro úspěch či neúspěch ve věci. Mimo to, že obhájce musí mít skvělé teoretické znalosti práva, a to nejen práva trestního (mnohdy je případ protkán velmi specifickou problematikou – například u hospodářských trestných činů je třeba znalost ekonomických institutů aj.) je velmi podstatné, jaké má praktické zkušenosti. Ostřílený obhájce předvídá kroky státního zástupce i policejního orgánu a vytváří tak strategii a taktiku šitou na míru svého klienta, činí potřebné kroky jak v přípravném řízení, tak v hlavním líčení či dalších fázích procesu. Závěrem uvádím charakteristický rys osoby obhájce, který je pro tuto práci nejstěžejnější. Obhájce se při výkonu obhajoby dostává často do situace, kdy je ať už na základě pokynu klienta či dle vlastního rozhodnutí tzv. na pomezí toho, co je právně či eticky povoleno, ba někdy dokonce už za pomyslnou hranou. Mám za to, že právě v těchto situacích, by měl v osobě obhájce promlouvat vnitřní hlas „*daimonion*“, který by měl obhájce vést. Pokud osoba není vnitřně nastavena tak, že tento „vnitřní hlas“ vnímá, tudíž nevnímá jisté etické zábrany, pak právě z tohoto důvodu se dostává do oné kolize a utváří tak současné problematické aspekty výkonu obhajoby, o nichž má tato práce ambici pojednávat. Právě proto jsem toho názoru, že obhájcem v trestních věcech nemůže být jakýkoli člověk, jakýkoli advokát, ale pouze ten, který je schopen „vybalancovat“ tuto často nelehkou situaci a zachovat se nejen souladně s právem, ale právě s morálním étosem.

Zákon také pamatuje na „negativní vymezení“ obhájce. Definuje situace, kdy osoba, ač je advokátem, je v dané věci nezpůsobilá být obhájcem. V případě, že převezme obhajobu, je ze stanovených důvodů vyloučena. Stane se tak buď rozhodnutím soudu o vyloučení (zvolený obhájce), o zproštění (ustanovený obhájce) či rozhodnutím o zrušení určení, jež vysloví ČAK

(určený obhájce). Základní úpravu nacházíme v § 35 odst. 2,3 a § 37a TR. K vyloučení může dojít z následujících čtyř důvodů:

- a. *Proti obhájci je nebo bylo vedeno trestní stíhání a v důsledku toho v řízení, ve kterém by měl vykonávat obhajobu, má postavení obviněného, svědka nebo zúčastněné osoby (§ 35 odst. 2 TR).*
- b. *V trestním řízení obhájce vypovídá jako svědek, podává znalecký posudek nebo je činný jako tlumočnick (§ 35 odst. 3 TR).*
- c. *Obhájce se opakovaně nedostaví k úkonům trestního řízení, při nichž je jeho účast nezbytná, ani nezajistí účast svého zástupce, ačkoliv byl řádně a včas o takových úkonech vyrozuměn (§ 37a odst. 1 písm. b TR).*
- d. *Obhájce vykonává obhajobu dvou nebo více spoluobviněných, jejichž zájmy si v trestním řízení odporují. Obhájce, který byl z tohoto důvodu vyloučen, nemůže v téže věci dále vykonávat obhajobu žádného z obviněných (§ 37a odst. 2 TR).*

Primárním důvodem nemožnosti zastupování je situace dle § 35 odst. 2, kdy sám obhájce je nebo byl trestně stíhán v téže věci, jako osoba, kterou má zastupovat a z toho důvodu má v tomtéž řízení postavení spoluobviněného, svědka či osoby zúčastněné. Z ustanovení jasně vyplývá, že není možné, aby advokát vykonával obhajobu osob, s nimiž má jistou trestní spojitost v určité věci. Co už však tak jasné není, je to, že tato nemožnost zastupování je konstantní a trvá i v případě, kdy trestní stíhání advokáta bylo zastaveno, či byl rozsudkem obžaloby zproštěn.¹⁶

Dalším důvodem vyloučení obhajoby jsou případy, kdy advokát v téže věci vypovídá jako svědek, vypracovává znalecký posudek jako znalec či provádí tlumočnickou činnost v řízení. Stěžejním předpokladem pro tento důvod vyloučení je faktické působení v řízení, tedy že skutečně vypovídá jako svědek, vypracovává znalecký posudek či tlumočí. Je-li advokát současně zapsán v seznamu znalců či tlumočnicků, musí se rozhodnout, zda v řízení bude vystupovat jako obhájce či znalec/tlumočnick. Oboje vykonávat z povahy věci nelze. V trestním řízení taktéž nemůže být současně obhájcem a svědkem.¹⁷ Samotné předvolání k podání výpovědi jako svědka však ještě vyloučení zastoupení nezakládá. Obhájce, stejně jako každá jiná osoba má povinnost se v případě předvolání dostavit před OČTŘ. Nicméně poté má možnost využít své zákonem uložené povinnosti mlčenlivosti dle § 21 AZ a dovolat se zákazu výslechu dle § 99 odst. 2 TR.¹⁸ Pokud by se rozhodl vypovídat, nemohl by již vykonávat

¹⁶ VANTUCH, Pavel. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11–12, s. 29.

¹⁷ VANTUCH, Pavel. Obhájce nemůže svědčit. *Právní rádce*, 2008, č. 12, s. 45.

¹⁸ VANTUCH: *Vyloučení advokáta z obhajoby...*, s. 29.

postavení obhájce. Tento důvod je v zákoně zakotven pro ochranu vztahu obhájce a obviněného, který je založen na vzájemné důvěře, díky které obviněný sděluje svému obhájci vše podstatné včetně informace, zda trestný čin spáchal či nikoli. V případě, že by advokát byl nucen vypovídat jako svědek o všem, co se dozvěděl v souvislosti s případem, hrozilo by nebezpečí vyzrazení těchto informací a potřebný důvěrný vztah by nebylo možné navázat. Obhájce by tak napomáhal práci OČTŘ a současně by porušoval svou stěžejní povinnost, jež má vůči svému klientu, tedy činit v řízení jen takové kroky, aby byly objasněny ty skutečnosti, které obviněného viny zbavují či tuto vinu zmírňují.¹⁹

Další důvod vyloučení pod písm. c) směřuje na situace, kdy ze strany obhájců dochází, byť ne vždy vědomě a účelně, k maření úkonů trestního řízení. Zákonodárce se tímto pravidlem snaží předcházet obstrukčním jednáním, jež jsou v určitých případech součástí zvolené taktiky obhájce.

Poslední případ vyloučení pod písm. d) je v souvislosti s tématem práce nejzajímavější. Jedná se o vyloučení obhájce v případě plurality na straně zastupovaných obviněných, jejichž zájmy si odporují. Obhájce nemůže v řízení zastupovat více obviněných z tohoto důvodu, jelikož je vysoce pravděpodobné, že by v důsledku obhajoby poskytnuté jednomu z obviněných, jež je založena na rozdílném tvrzení než tvrzení dalších spoluobviněných, nemohl logicky poskytnout obhajobu potřebné úrovně všem dalším. Snadno by tak docházelo ke střetu vedení obhajoby „v nejlepší zájmu“ jednoho klienta na úkor jiného, což je v rozporu s obecným posláním obhájce, jak stanoví trestní řád i ZA viz níže.

1.4.2. Obhájce jako subjekt a strana

V právních kruzích je často probíraným tématem, na němž nepanuje jednoznačná shoda, otázka postavení obhájce jako subjektu a strany trestního řízení. Za subjekty jsou považováni ti činitelé, kteří mají a vykonávají vlastním jménem vliv na průběh řízení a zákonodárce jim k tomu poskytuje jistá procesní práva.²⁰ Část autorů včetně Jelínka jej mezi subjekty neřadí a to z toho důvodu, že obhájce nevystupuje v řízení vlastním jménem, nýbrž jen jménem obviněného, kterého zastupuje na základě smlouvy o zastoupení a plné moci. Tito autoři se shodují, že postavení subjektu má pouze za situace, kdy v řízení jedná výlučně svým jménem, např. je-li v řízení jednáno o odměně a náhradě výdajů za obhajobu.²¹ Naopak autoři Šámal či Fryšták jej

¹⁹ VANTUCH: *Trestní řízení z pohledu obhajoby...*, s. 55.

²⁰ JELÍNEK: *Trestní právo procesní...*, s. 185.

²¹ Tamtéž.

za subjekt považují, ovšem bez většího objasnění.²² Řada právníků „volá“ po legislativním vyřešení této sporné otázky. Z mého pohledu to však není pro náležité uplatňování práv a praktické fungování obhajoby nutné. Domnívám se, že se jedná pouze o nevyřešený problém z hlediska právní teorie, který však nikterak nezasahuje do faktického fungování trestního procesu.

Některým subjektům přiznává zákonodárce dále postavení „strany“ v trestním řízení. Jedná se užší vymezení subjektů. Strana je tedy vždy i subjektem, avšak ne každý subjekt je zákonitě stranou. Zákonodárce rozlišuje pojem subjektu a strany za tím účelem, že osobám, jež jsou v pozici strany, přiznává speciální práva. Nutno podotknout, že o postavení „strany“ mluvíme pouze ve spojitosti se stádiem řízení před soudem. Otázka, zda je obhájce stranou, je z pohledu teorie značně složitější, než v případě otázky subjektů. Rozkoly se objevují nejen mezi jednotlivými teoretickými výklady právníků, ale taktéž mezi samotným zákonným vyjádřením a právní naukou. Zákonná definice strany řízení v § 12 odst. 6 TŘ uvádí, že: *„Stranou se rozumí ten, proti němuž se vede trestní řízení, zúčastněná osoba a poškozený a v řízení před soudem též státní zástupce a společenský zástupce; stejné postavení jako strana má i jiná osoba, na jejíž návrh nebo žádost se řízení vede nebo která podala opravný prostředek.“* Nauka však vymezuje pojem strany odlišně a to tak, že stranou jsou ty subjekty, které jsou oprávněny uplatňovat nebo podporovat obžalobu nebo sebe či jiného proti obžalobě obhajovat.²³ Z tohoto vymezení bychom mohli odvozovat, že obhájce má postavení strany, jelikož do této definice na první pohled spadá – jedná se totiž o osobu, která je oprávněna obžalovaného obhajovat. Avšak cílem vymezení stran řízení, jako těch nejdůležitějších subjektů, je přiznat jim specifická procesní práva, která je výrazně odliší od dalších subjektů v řízení. To vše za cílem naplnění jejich odlišných zájmů v řízení, které jednotlivé strany mají (střet zájmu státního zástupce a zájmu obviněného utváří celou podstatu řízení).²⁴ Obhájce však v případě obhajoby nenaplnuje žádný svůj vlastní zájem, naplňuje zájem svého klienta, a to výhradně jeho, nikoli svým, jménem. Na základě popsaného nevidím tedy důvod, proč by měl mít obhájce přiznána tato práva a být stranou řízení. Ztotožňují se tak s názorem autorů, kteří jej za stranu řízení nepovažují.

²² ŠÁMAL, Pavel a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání Praha: C. H. Beck, 2007, s. 164. Dále také FRYŠTÁK, Marek, PROVAZNÍK, Jan. *Trestní právo procesní*. Stav k 1. 11. 2015. Ostrava: Key publishing, 2015, s. 21.

²³ JELÍNEK: *Trestní právo procesní...*, s. 186.

²⁴ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 76-77.

1.4.3. Obhájce zvolený, určený soudem, ustanovený ČAK

Současná právní úprava utváří právní rámec pro tři možnosti poskytování právní pomoci advokátem obviněnému v trestní věci. Advokát se tedy v pozici obhájce může ocitnout na základě následujících třech postupů.

Právo na formální obhajobu je právem fakultativním. Je tedy zcela na svobodné vůli obviněného, zda tohoto práva využije či se bude obhajovat sám. Výjimku tvoří pouze důvody nutné obhajoby dle § 36 a § 36a TŘ. Nejčastějším důvodem právního zastoupení obhájcem v řízení je tedy zvolení konkrétního obhájce na základě svobodné vůle obviněného. Takového obhájce teorie označuje jako obhájce zvoleného. K vytvoření vztahu mezi klientem (obviněným) a advokátem (obhájcem) dochází na základě smlouvy o poskytování právních služeb. Ta má v současné době podobu příkazní smlouvy dle § 2430 a násl. občanského zákoníku, která je částečně modifikována na základě ZA. Tyto modifikace se projevují například větší volností co do vázanosti příkazu klienta, kdy se může odchýlit od příkazu klienta, je-li to v souladu s vedením řádné obhajoby aj. Ke zvolení obhájce tedy dochází v momentě, kdy s výkonem obhajoby advokát projeví souhlas, což je nejčastěji ve formě uzavření zmíněné smlouvy. Pro trestní řízení a OČTŘ je však podstatnější až následně vytvořená a předložená plná moc, za pomoci které obhájce v řízení prokazuje svou způsobilost zastupovat obviněného a provádět procesní úkony v řízení, ke kterým je zmocněn. Plná moc je jednostranným prohlášením obviněného, které je směřováno OČTŘ, jímž pomyslně sděluje, že si „zvolil“ obhájce. Obhájce se za její pomoci následně v řízení legitimuje jako zmocněnec svého zmocnitele (obviněného), po prvotní legitimaci je plná moc taktéž založena do spisu.²⁵

V souvislosti s právem zvolit si obhájce vyvstává otázka, kdy by k takové volbě mělo dojít. Mezníkem pro činnost obhájce v řízení je okamžik zahájení trestního stíhání, tedy chvíle, kdy se z podezřelého stává obviněný v legálním slova smyslu. Od tohoto okamžiku poskytuje TŘ plnou paletu procesních práv a povinností jak OČTŘ, tak obviněnému, včetně práva zvolit si obhájce. Nic však nebrání obviněnému, aby před tímto momentem vyhledal pomoc advokáta a poradil se o věci již dříve. Vztah obhájce – obviněný však v tento moment vzniknout nemůže. V dalších fázích řízení si jej může zvolit kdykoli, ať už v přípravném řízení či až v řízení před soudem. To, zda si obhájce vůbec zvolit, či případně v jakém okamžiku nelze paušalizovat a je třeba vyhodnocovat případ od případu. Osobně se mi jeví jako nejmoudřejší využít tohoto práva od počátku, tedy již v přípravném řízení. Právě na podkladě úkonů a výsledků přípravného řízení dochází k dalšímu postupu ve věci jako např. podání obžaloby, zastavení trestního stíhání

²⁵ VANTUCH: *Obhajoba obviněného...*, s. 79-80.

atd. Pokud obhájce v přípravném řízení neužije, přichází například dle §165 odst. 2 TŘ o právo účastnit se vyšetřovacích úkonů (obhájce má nárok na účast, obviněný může jen požádat o možnost se účastnit), pokládat otázky vyslychaným, požadovat o každém úkonu kopii protokolu dle §46 odst. 6 TŘ atd. Část obviněných svého práva nechat se odborně v řízení zastoupit nevyužije po celou dobu řízení a rozhodne se hájit sama. Často je tomu tak, pokud obviněný věří, že mu nemůže být prokázána vina či věří v mírnou formu potrestání. Opak však často bývá pravdou. Obviněný často až po skončení vyšetřování při prostudování spisu (pokud využije svého práva seznámit se s výsledky vyšetřování dle § 166 TŘ) či až při zaslání opisu obžaloby zjistí, že řízení se na podkladě přípravného řízení uchýlilo naprosto jiným směrem, než sám laicky předpokládal. Zvolení obhájce v pozdějších stádiích řízení poté může mít fatální důsledky. Obhájce se musí v časovém presu seznamovat s obsáhlým spisem, jež pro něj doposud byl cizí a není tedy zaručeno, že obhajoba bude zajištěna v tak kvalitní míře, jako by mohla být v případě obhajoby zajištěné od počátku. Nejčastěji se jedná o hmotněprávně nevinné obviněné, kteří v mnoha případech nevidí potřebu být zastoupeni, ba dokonce jsou toho názoru, že pokud by byli zastoupeni, prokazují tím svou vinu.

V případech tzv. nutné obhajoby dle § 36, § 36a TŘ musí být obviněný zastoupen obhájcem vždy (vyjma případů, kdy je možné se obhájce vzdát dle § 36b TŘ). Pokud si ani ve lhůtě, jež mu je ustanovena přiměřeně vzhledem k danému případu, obhájce nezvolí sám, je mu ustanoven soudem. Jedná se tedy o obhájce ustanoveného, tzv. obhájce ex offa.²⁶ K ustanovení či následnému zrušení v případě pominutí důvodů pro ustanovení obhájce je příslušný předseda senátu a v přípravném řízení soudce (§ 39 TŘ). Ustanovení má formu opatření, obviněný se tedy nemůže ohradit stížností ani jiným opravným prostředkem.²⁷ Aby se advokát mohl stát ustanoveným obhájcem (mohl vykonávat tzv. ex offa), musí vyjádřit souhlas s výkonem obhajoby jako ustanovený obhájce. Obhajobu ex offa lze vykonávat pouze na základě ustanovení soudu, v jehož abecedně řazeném pořadníku je zapsán. Konkrétnímu obviněnému je poté přidělen ze zmíněného seznamu ten obhájce, který je dle abecedního pořadí „na řadě“.²⁸

Mimo úpravu v trestním řádu lze poskytnout obhajobu ještě třetím speciálním způsobem, a to na základě určení ČAK, tzv. obhájce určený ČAK. Tato možnost využití služeb obhájce je zakotvena jako pomyslná pojistka pro případ, kdy se obviněnému nepodařilo získat obhájce výše uvedenými způsoby. Pro zachování práva na obhajobu, jakožto práva ústavní úrovně, zákon o advokacii v § 18 odst. 2 zakotvil možnost obviněného domáhat se určení

²⁶ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 166.

²⁷ Tamtéž, s. 169.

²⁸ Tamtéž, s. 171-172.

obhájce ČAK v případě, kdy mu nemůže být ustanoven soudem, jelikož se nejedná o případ nutné obhajoby a současně se mu nepodařilo domoci poskytnutí obhajoby ani na základě ZA, tedy uzavřít smlouvu o poskytování právních služeb s některým z osobně zvolených advokátů. Zažádat si o něj může na speciálním formuláři, taktéž musí v návrhu doložit zdůvodnění předchozích neúspěšných žádostí. Komora poté určí advokáta, který na základě tohoto administrativního úkonu naváže spolupráci s obviněným. Samotné rozhodnutí ČAK je pouze pokynem pro advokáta a nezakládá samo o sobě právní vztah mezi advokátem a klientem (obviněným). K tomu je třeba stejně jako v případě zvoleného obhájce uzavřít smlouvu o poskytnutí právních služeb a následně vystavit plnou moc k zastupování.²⁹

Ať už se advokát v pozici obhájce ocitne kterýmkoliv způsobem, je od té chvíle vázán povinností vykonávat obhajobu pro obviněného tím „nejvhodnějším způsobem“. Z toho vyplývají obhájci konkrétní práva, ale také povinnosti, a to nejen legální, ale právě i etické úrovně, o nichž pojednává tato práce v následujících kapitolách.

1.4.4. Nutná obhajoba

Zda obviněný využije svého práva formální obhajoby, tedy práva zvolit si obhájce, nezáleží vždy výlučně na jeho vůli. Trestní řád v taxativním výčtu vymezuje případy tzv. nutné obhajoby, tedy situace, kdy obviněný musí být právně zastoupen i přesto, že svého práva neměl v úmyslu využít. Účelem nutné obhajoby je zajištění ústavně zaručeného práva na obhajobu v případech, kdy obviněný není schopný z důvodu jistých objektivních okolností obhajobu sám vykonávat (myšleno obhajobu materiální) a současně je na základě určitých okolností zvláštní zájem na tom, aby právo na obhajobu bylo v celé šíři využito (tedy užito obhájce a realizováno právo na formální obhajobu).³⁰ Důvody nutné obhajoby jsou uvedeny v § 36 a § 36a TR a v § 42 zákona č. 218/2003, o soudnictví ve věcech mládeže. Splňuje-li obviněný důvody pro nutnou obhajobu, musí být zastoupen od chvíle, kdy je potřeba obhajoby předpokládána. Pokud by zastoupen nebyl, jedná se o procesní vadu, která může být důvodem pro dovolání.³¹ Pokud je dán důvod nutné obhajoby a obviněný si doposud obhájce nezvolil, je mu k tomu určena lhůta. Pokud si jej ani této lhůtě nezvolí, je mu příslušným způsobem ustanoven soudem z pořadníku advokátů.³²

²⁹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 188-189.

³⁰ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného...*, s. 53.

³¹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 109.

³² § 38, zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů

1.4.5. Práva a povinnosti obhájce

Úprava základních práv a povinností obhájce je v TŘ upravena v § 41 a je konkretizována v jednotlivých ustanoveních upravující fáze řízení. Problematika je značně široká a sama o sobě by mohla být předmětem samostatné diplomové práce. Vzhledem k zaměření této práce na etickou stránku činnosti obhájce nepovažuji za důležité zabývat se celistvě jeho právy a povinnostmi. Pro pochopení etické stránky však považuji za vhodné popsat, alespoň v základu, co je předmětem jeho činnosti a vymezit s tím související nejzákladnější práva a povinnosti, jež mu tuto činnost umožňují a zároveň ji legálně limitují a tvoří její mantinely.

Základním posláním a současně elementárním právem i povinností obhájce je poskytovat obviněnému řádnou právní pomoc v trestním řízení. TŘ v § 41 odst. 1 souhrnně uvádí: „*Obhájce je povinen poskytovat obviněnému potřebnou právní pomoc, účelně využívat k hájení jeho zájmů prostředků a způsobů obhajoby uvedených v zákoně, zejména pečovat o to, aby byly v řízení náležitě a včas objasněny skutečnosti, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují, a tím přispívat ke správnému objasnění a rozhodnutí věci.*“ Z uvedeného vyplývá, že veškerá činnost obhájce má směřovat ku prospěchu obviněného. S tímto cílem musí být koncipována i celá taktika a strategie obhajoby.³³ Ta sama však musí být v souladu s právem a nesmí překročit jisté meze. Zákonně vyjádření „*tím přispívat k spravedlivému objasnění ve věci*“ může vyznít poměrně zavádějícím způsobem. Nelze z něj však vyvozovat povinnost obhájce „usvědčovat“ svého klienta v případě, kdy si je jistý jeho vinou. Pokud by význam ustanovení byl opravdu takový, dalo by se říci, že by obhájce byl jakýmsi pomocným OČTŘ, který by měl za úkol odhalovat a prokazovat trestnou činnost a jeho existence by tak naprosto postrádala smysl. Postavení obhájce je tedy přesně opačné – jeho úkolem je hájit obviněného všemi dostupnými prostředky, a to ve smyslu právním i etickém. Obhajoba tedy nemůže být bezbřehá – musí být vedena v mezích zákona a mantinelech etiky a morálky.³⁴ S ohledem na každý jediný případ je činnost obhájce odlišná, avšak směřuje vždy k tomu stejnému cíli – zákonem předpokládanému „zmírnění“ či „zbavení“ viny. I v případě, kdy obhájce ví, že jeho klient trestný čin spáchal, nemá povinnost, ba dokonce nesmí tuto jeho vinu v řízení prokazovat. Jeho jednání by bylo v rozporu s ustanoveními TŘ i ZA.

Obhájce má k obhajobě celou řadu práv. Jak uvádí v krátkém výčtu již úvodní § 41 odst. 2 TŘ, obhájce může jakožto zástupce jménem zastoupeného podávat návrhy, žádosti, opravné prostředky, nahlížet do spisů a účastnit se vyšetřovacích úkonů. Dále je oprávněn

³³ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 215.

³⁴ Tamtéž.

mluvit s obviněným, a to bez přítomnosti třetích osob, být přítomen u výslechu a v jeho průběhu radit obviněnému (§ 33 odst. 1 TŘ) aj.

Závěrem je vhodné říci, že obhájce nemá zcela totožná práva a povinnosti jako obviněný, jehož jménem v řízení jedná. V některých ohledech jsou práva obhájce širší – např. právo účastnit se vyšetřovacích úkonů (§ 165 odst. 2 TŘ) či některá jsou dokonce určena výhradně obhájci – např. podat dovolání k Nejvyššímu soudu (§ 265d TŘ). Naopak v některých situacích obhájce zastoupit (myšleno nahradit) obviněného nikterak nemůže. To nelze v případech, kdy je třeba osobní účasti obviněného, jedná se o přímý úkon obviněného např. jeho výslech. Připomenout lze i právo posledního slova, které na rozdíl od závěrečných řečí náleží pouze obviněnému (§ 217 TŘ).³⁵

1.5. Obhájce a právní úprava v zákoně o advokacii

Jak již bylo zmíněno, zákonodárce úpravou v TŘ svěřil výkon obhajoby pouze do rukou advokátů. V souvislosti s nástinem právní úpravy obhajoby v ČR je tedy třeba zmínit i zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii (dále jen „ZA“), jímž je obhájce, jakožto advokát, při výkonu obhajoby vázán.

1.5.1. Ochrana práv a oprávněných zájmů, vázanost pokyny klienta, důstojnost advokátního stavu

Stěžejním ustanovením, které pomyslně vymezuje rozsah a limity výkonu obhajoby v trestních věcech, je ustanovení § 16 a § 17 ZA. Podobně jako TŘ i ZA ukládá obhájci povinnost chránit a prosazovat práva a oprávněné zájmy klienta (obviněného) a využívat a uplatňovat všechny prostředky, které pokládá pro klienta za prospěšné. Nadto uvádí, že je při výkonu advokacie, v našem případě obhajoby, vázán pokyny klienta a současně je povinen jednat čestně a svědomitě (§ 16 odst. 1, 2 TŘ). V teorii i praxi vyvstává problematická otázka, jak vyložit a specifikovat sousloví „oprávněné zájmy“ klienta. Obecně vzato takovým zájmem nemůže být zájem, který nemá podklad v hmotném či procesním právu nebo je nemorální povahy. Takový zájem je však třeba posuzovat v každém konkrétním případě. O tom, že takovýto úsudek v dané věci není mnohdy jednoduchý, svědčí nemalé množství případů, které se staly předmětem řízení před senátem kárné komise komory, která má pravomoc tyto případy posoudit a vyřešit s konečnou platností dle ustanovení § 32 a násl. ZA.

Co do vázanosti pokyny klienta se tato povinnost váže pouze k takovým pokynům, jež nejsou v rozporu se zákonem či stavovským předpisem. Je tedy na obhájci, aby ad hoc

³⁵ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 210.

zhodnotil, jaký pokyn je v souladu se zákonem a etickými pravidly, jimiž je při své práci vázán. Sám obhájce tedy musí být pomyslným „sítem“, které roztrídí požadavky klienta na oprávněné a neoprávněné. V případě chybného úsudku vystavuje sebe samotného postihu, který se může projevit ve formě trestního stíhání či kárného postihu ČAK. Obhájce tedy nesmí při své práci slepě plnit veškeré pokyny a přání klienta. Jeho povinností je situaci náležitě analyzovat a následně klientovi objasnit, proč a z jakého důvodu je jeho pokyn v rozporu se zákonem či etickými pravidly a nemůže být obhájcem proveden. V případě, že klient i nadále trvá na uskutečnění pokynu jím daným, má obhájce právo a současně i povinnost obhajobu vypovědět.³⁶ Ne ojediněle se však v poslední době ve větší míře objevují případy, kdy obhájci své neetické jednání omlouvají tím, že jednali v zájmu a na výslovný pokyn klienta a snaží se tak zastříti svá pochybení či dokonce osobně vnitřně preferované direktivy chování.³⁷

Ustanovení § 17 ZA dále uvádí, že advokát má postupovat při výkonu své činnosti tak, aby nesnižoval důstojnost advokátního stavu, a za tím účelem má povinnost dodržovat zejména pravidla profesionální etiky. Na základě tohoto ustanovení je obhájci dána zákonná povinnost činit při výkonu obhajoby jen takové kroky, kterými by neohrozil pověst advokacie jako stavu. Na rozdíl od výše uvedených ustanovení, která limitovala činnost obhájce pozitivně, tedy dávala obhájci možnost obecně činit jakékoli úkony, které jsou v zájmu klienta, tak tento paragraf činnost obhájce prvotně omezuje. Obhájce by tedy měl mít vždy na paměti, že veškerá jeho činnost musí být provedena takovým způsobem, na základě kterého nevystane pochybnost o jeho souladnosti s pravidly profesionální etiky, kterými je při činnosti vázán. Ustanovení § 17 ZA tedy taktéž zakotvuje zákonem přikázanou vázanost advokátů etickými pravidly, kdy ve svém znění odkazuje na stavovský předpis „Etický kodex“ a deklaruje tak tím potřebnost jeho existence.

Sousloví „nesnižovat důstojnost stavu“ se dostalo do povědomí široké veřejnosti především v souvislosti s bulvárně komentovanými kauzami. V posledních letech jsou mnohá pro obecnou veřejnost nelibá jednání obhájců pod ono označení samolibě automaticky podřazována, často však bez právního opodstatnění. Odpověď na otázku, jaké jednání je považováno za ono snižování, dává četná judikatura Nejvyššího správního soudu, avšak nikoli v obecném, ale vždy v konkrétním případě. Na rozdíl od dikce zákona, která omezuje povinnost nesnižovat stav pouze na výkon advokacie samotné, judikatura je toho názoru, že tato povinnost

³⁶ SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Zákon o advokacii. Komentář*. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 106 (§16).

³⁷ SOBEK, Tomáš a kol. *Právní etika*. Praha: Leges, 2019, s. 10.

Stejně tak JÍLOVEC, Michal. Etika v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2018, roč. 17, č. 9, s. 214.

se vztahuje i na běžný život osoby advokáta.³⁸ Staví tedy advokáty do role všeobecně-každodenně ctnostných lidí, kteří pomyslný talár a z něj skýtající odpovědnost, nemohou odložit nikdy, tedy ani mimo výkon svého povolání.³⁹ Obhájce v trestní věci ať chce či nechce je vázán pravidly danými ZA a současně Etickým kodexem i mimo prostory své kanceláře, soudní budovy i mimo své úřední hodiny. Nemá tak tedy možnost dovolávat se neúčinnosti těchto předpisů v situacích, kdy chování vybočující z etických limitů bylo učiněno v soukromé sféře.

1.5.2. Povinnost mlčenlivosti

Specificky pro obhájce v trestním řízení je velmi důležitá úprava mlčenlivosti, jež je zakotvena v § 21 ZA. Povinnost mlčenlivosti přikazuje advokátům zachovávat mlčenlivost o všech skutečnostech, o kterých se dozvěděli v souvislosti s poskytováním právních služeb. Samotný obsah této povinnosti není nikde legálně zakotven. Vymežit ji můžeme jako povinnost jednat v soukromém či veřejném styku určitým diskrétním způsobem tak, aby nebyly vyzrazeny informace, které byly předány mezi osobami v rámci určitého vztahu, jež je povinností mlčenlivosti vázán. Povinností mlčenlivosti dle AZ jsou kryty všechny skutečnosti, o kterých se obhájce dozvěděl, tedy nikoli jen právní ale i faktické povahy. Na druhou stranu se však povinnost mlčenlivosti nevztahuje na ty skutečnosti, které se o klientovi dozvěděl mimo oblast poskytování právních služeb.⁴⁰ I tato problematika tak může být leckdy ošemetná ve chvíli, kdy obhájce je toho názoru, že jisté vyzrazené či jinak využití informace nelze pod výše uvedené podřadit.

„Slibuji, že budu dodržovat povinnost mlčenlivosti a dbát důstojnosti advokátního stavu.“ Citovaná slova jsou součástí advokátního slibu, jenž je pronášen při přísaze advokáta při vstupu do advokátního stavu. To samotné nasvědčuje tomu, že mlčenlivost je jednou z těch nejzásadnějších povinností, kterou je advokát povinen ctít.

Ústavní soud svým nálezem vyslovil, že povinnost mlčenlivosti je *„základním předpokladem pro poskytování právní pomoci a tím i nezbytnou podmínkou fungování demokratické společnosti“*⁴¹, čímž deklaroval ústavní důležitost povinnosti mlčenlivosti. Ústavní soud taktéž potvrdil, že onen důvěrný vztah mezi advokátem a klientem by se nebyl

³⁸ Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 5. 2004, sp. zn. 5 As 34/2003: *„Pokud ustanovení § 17 ZA ukládá advokátovi povinnost chovat se při výkonu advokacie určitým způsobem, pravidla profesionální etiky jej zavazují k určitému chování nejen při výkonu advokacie, ale i v soukromé sféře, přičemž hlavním důvodem je ochrana advokátního stavu a veřejných zájmů.“*

³⁹ SVEJKOVSKÝ: *Zákon o advokacii...*, s. 108 (§17).

⁴⁰ ZACHOVÁ, Markéta. Povinnost mlčenlivosti (nejen) advokáta. *Bulletin advokacie*, 2001, roč. 12, č. 4, s. 30-31.

⁴¹ Nález Ústavního soudu ze dne 28. 8. 2009, sp. zn. II. ÚS 2894/08.

schopen vytvořit, neexistovala-li by důvěra v zachování toho, co bylo mezi advokátem a klientem řečeno.⁴² Mlčenlivost advokáta tak není jeho pouhou výsadou ale povinností, jež spoluutváří důvěrný vztah a zajišťuje potřebnou ochranu klienta.

Ve vztahu k obhajobě v trestní věci má mlčenlivost dalekosáhlé důsledky. Neexistovala-li by tato úprava, byl by obhájce povinen oznámit OČTŘ spáchání trestného činu, k němuž se mu obviněný, jakožto jeho klient, doznal. Na obhájce však právě díky institutu mlčenlivosti nedopadá úprava neoznámení trestného činu dle § 368 TZ, kdy dle odst. 3 nemá oznamovací povinnost advokát, který se dozví o spáchání TČ v souvislosti s výkonem advokacie.

Dle § 21 odst. 7 ZA však institut mlčenlivosti nezabavuje obhájce povinnosti překazit trestný čin, o jehož plánování by se od svého klienta dozvěděl. Obhájce tedy nemá žádné výsadní postavení, které by jej zbavovalo povinnosti dle § 367 TZ.

1.6. Obhájce a právní úprava v „Etickém kodexu“

Na podkladě zákonného vyjádření v § 17 ZA, který hovoří o potřebnosti existence a zakotvení etických pravidel, bylo přijato Usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 31. října 1996, č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (Etický kodex), ve znění pozdějších usnesení sněmu, jednoduše označované jako „Etický kodex“ či jako „Pravidla profesionální etiky“, zkratkovitě „PPE“. Stejně jako etické kodexy jiných profesí má za úkol v písemné podobě vymezit nejobecnější etická pravidla, jimiž je advokát, tedy i obhájce při výkonu své činnosti vázán. Je určitým regulátorem chování advokátů, který vznikl jako výsledek vyhodnocení představ o optimálním a očekávaném etickém jednání, jež má zakotvovat jistý morální standard a současně sloužit jako forma prevence před neetickými praktikami.⁴³

V jistých ohledech je úprava v PPE velmi podobná výše uvedeným ustanovením ZA. Odborná veřejnost se proto zaobírá otázkou, zda je třeba mít úpravu etických pravidel v samostatném kodexu a zda by nepostačovala úprava na zákonné úrovni. To taktéž s odkazem na pravidla určující „že je dovoleno činit vše, co není zákonem zakázáno“ a naopak „povinnosti lze ukládat pouze na základě zákona“. Tak co tedy ještě mohou ukládat PPE nad rámec toho, co je stanoveno na zákonné úrovni v ZA? A proč by jimi měli být advokáti vázáni? Odpověď vyplývá z faktu, že osoba se stává příslušníkem advokátního stavu dobrovolně, současně je tedy povinna dodržovat veškerá ustanovení daná PPE i přesto, že nejsou přikázána zákonem, jelikož

⁴² Nález Ústavního soudu ze dne 28. 8. 2009, sp. zn. II. ÚS 2894/08.

⁴³ REMIŠOVÁ, Anna. Profesionně etické kodexy. *Filozofia*, 2000, roč. 55, č. 3, s. 220.

se stala jejím příslušníkem pouze na základě své svobodné vůle a převzala tak povinnosti z toho vyplývající – dodržovat PPE. Odpovědí na první otázku dále je, že pokud by etická pravidla byla upravena jen na zákonné úrovni, nebylo by možné pružně reagovat na potřebu jejich změn, které si sám advokátní stav aktuálně vyhodnocuje a následně příslušně reguluje bez zdlouhavosti zákonodárského procesu.⁴⁴ Potřeba etického kodexu a nutnost jeho respektování je nevyvratitelná.

Co do konkrétních povinností, které jsou souvisle upraveny ve třech částech Etického kodexu, pro účely této práce zmíním jen následující relevantní výtah článků, které limitují činnost obhájce, se kterými bude částečně pracováno ve stěžejní kapitole této práce.

Čl. 4 pojednává o důstojnosti a vážnosti stavu, kdy v odst. 1 uvádí: „*Advokát je povinen poctivým, čestným, slušným chováním přispívat k důstojnosti a vážnosti advokátního stavu.*“ Jak je vidno, předmětné ustanovení jen kopíruje ustanovení ZA. Zajímavý pro tuto práci je odstavec 3), který se zabývá problematikou projevů advokátů a uvádí: „*Projevy advokáta v souvislosti s výkonem advokacie musí být vždy věcné, strážlivé, a nikoli vědomě nepravdivé.*“ Advokát má stejně jako ostatní občané ČR právo svobody slova dle čl. 17 LZPS, avšak v souvislosti s příslušností k advokátnímu stavu mu vzniká jistá odpovědnost za výroky, které veřejně prohlásí. Na rozdíl od běžných občanů tak může být za svůj nestřízlivý, nevěcný, nepravdivý výrok postihnut v kárném řízení.⁴⁵ Strážlivost a věcnost obhájcových názorů bude vždy třeba argumentačně odůvodnit ad hoc, avšak co ustanovení obhájce explicitně určuje je to, že v trestním řízení nesmí nikdy lhát. O tom více v kapitole 3.1 a 3.2.

Čl. 6 je zaměřen na povinnosti advokáta vůči klientovi. Odstavec 1) souladně se zněním v ZA vyzdvihuje oprávněné zájmy klienta, které jsou primárním atributem jeho činnosti. Uvádí, že: „*Oprávněné zájmy klienta mají přednost před vlastními zájmy advokáta i před jeho ohledem na jiné advokáty.*“ Dále čl. 6 odst. 4 opětovně zakotvuje povinnost mlčenlivosti advokáta, kdy uvádí, že: „*Nesmí použít na újmu klienta ani ve svůj prospěch nebo prospěch třetích osob informací, které od klienta nebo o klientovi získal v souvislosti s poskytováním právní služby.*“ Povinnost mlčenlivosti je zde upravena širěji a zahrnuje nikoli jen vyzrazení důvěrných informací, ale také jejich jakékoli zneužití.

Čl. 7 a částečně i čl. 8 upravují specifické případy převzetí právních služeb, konkrétně se zaměřují na případy plurality. Jak již bylo řečeno, obhajoba více obviněných totožným obhájcem je možná, musí však být v souladu s předpisy. PPE k výše zmíněným podmínkám

⁴⁴ SOKOL, Tomáš, KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Etický kodex advokáta. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. nečíslována-předmluva.

⁴⁵ Tamtéž, s. 16-17.

přidávají v čl. 7 odst. 2 také pravidlo, že: „*Poskytnout právní službu více osobám, jejichž zájmy nejsou v rozporu, v téže věci může advokát pouze se souhlasem všech těchto osob, ledaže byl takto soudem ustanoven nebo Komorou určen.*“ Odstavec 3) dodává, že: „*Advokát odmítne poskytnout právní službu v téže věci více osobám také tehdy, jestliže zjevně hrozí, že v průběhu vyřizování věci vznikne rozpor v jejich zájmech.*“ Současně čl. 8 ve svém odst. 2 možné zastoupení více obviněných limituje tím, že obhájce má povinnost odmítnout zastoupení ve chvíli, kdy by převzetím byly ohroženy zájmy osoby, které již právní zastoupení poskytují.

Čl. 8 se dále zaměřuje na odmítnutí zastoupení a rozšiřuje tak výčet dle TRŘ a ZA. Advokát by podle úpravy měl takto zareagovat, pokud nemá dostatek zkušeností a speciálních znalostí či brání-li mu v řádném poskytnutí pomoci zdravotní či psychický stav. S odkazem na kapitolu 1.4.1 znovu uvádím, že obhajoba není lehkým úkolem, a ne každý advokát je schopen tento post zastat. S ohledem na zmíněné ustanovení je advokátovou povinností obhajobu v konkrétní věci důsledně zvažovat.

Zjevně nejdůležitější povinnosti pro tuto práci jsou zakotveny v článku 17, jež upravuje povinnosti advokáta v řízení před soudy. Již odst. 1 udává povinnost vůči nim zachovávat náležitou úctu a zdvořilost. Odstavec 2) je dle mého názoru odstavcem pro obhájce nezávaznějším, jelikož zavazuje obhájce k nemožnosti „lhát“ v řízení, a to i přes pokyn klienta, který je pro práci obhájce určující. „*Advokát nesmí v řízení uvádět údaje, ani navrhopvat důkazy, o nichž ví, že jsou nepravdivé nebo klamavé, a to ani na příkaz klienta.*“ Tato úprava na úrovni etických pravidel byla v nedávné době rozšířena i o úpravu zákonnou, a to zakotvením TČ maření spravedlnosti dle § 347a TZ. Konečně i pravidlo v odst. 3 značně limituje činnost obhájce v řízení, jelikož příkazuje obhájci jednat poctivě, respektovat práva ostatních osob na řízení zúčastněných a celkově se chovat tak, aby nebyla snižována jejich důstojnost, ani důstojnost advokátního stavu samotného.

1.7. Závěrečné resumé

Z výše uvedeného je zřejmé, že výkon obhajoby není lehkým úkolem. Sám obhájce způsobem vedení obhajoby „v nejlepším zájmu klienta“ leckdy balancuje na hranici toho, co je ještě dovoleno a co už je výslovně zakázáno, a může se tak svým jednáním dostat do rozporu s právními předpisy, jimiž je při výkonu obhajoby vázán. I přesto, že úprava právního zastoupení v České republice je primárně vystavěna na vztahu obhájce – klient, nikoli jako služba advokáta (obhájce) státu samotnému, přičemž důraz je kladen především na ochranu klienta a službu jemu vykonávanou, obhájce nesmí nikdy překročit meze a limity, jež jsou vymezeny výše zmíněnými předpisy rozličné právní povahy.

I přes doloženou závaznost Etického kodexu a její následnou vynutitelnost ve formě kárných postihů, nelze mít za to, že zakotvení etických pravidel na jakékoli právní úrovni povede obhájce (obecně advokáty) k čestnému a etickému chování. Jak výstižně uvádí Krsková ve svém Etickém desateru advokáta: „*Jen dobrovolné přijetí a vnitřní akceptace pravidel deontologie je jistou zárukou dobrého výkonu povolání.*“⁴⁶

⁴⁶ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Etické desatero začínajúceho advokáta (Vademecum profesijnej etiky)*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2008, s. 58.

2 Profesně etické aspekty výkonu obhajoby

Profesní etika a její dodržování – sousloví, které je již několik desetiletí neodmyslitelně spjata především s výkonem prestižních povolání, jejichž obsahem je práce s nejvyššími hodnotami uznávanými společností. Mimo hodnoty jako jsou „zdraví“ (zdravotnické profese), „péče“ (sociální profese), „vzdělání“ (pedagogické profese) sem bezpochyby patří také „spravedlnost“, která se nedá jinak než spojit s profesemi právními. Právě proto, že společnost svěřila ochranu těchto nejvyšších hodnot pomyslně do rukou specializovaných odborníků, panuje v ní přesvědčení, že oni „profesionálové“ by měli tuto důvěru do nich vloženou ctít jako určitou morální hodnotu, své povolání vykonávat jako poslání a měli by se chovat náležitě tak, aby dostáli svým závazkům vůči společnosti a víře do nich vložené.⁴⁷ Jednoduše řečeno, měli by své povolání vykonávat v souladu s pravidly profesní etiky daného oboru. Tak je tomu i při výkonu advokacie, obhajoby nevyjímaje.

V životě lidí se často naskytne chvíle, kdy si nejsou schopni pro svou neodbornou znalost dané problematiky pomoci sami. V onen okamžik jsou nuceni obrátit se na odborníka a vložit svůj problém do jeho rukou s vírou, že o něj bude náležitě odborně a profesionálně postaráno. Tento vztah založený na závislosti jedné osoby na druhé zakládá mimo povinností zákony, interními předpisy či smlouvami uloženými také závazek etický.⁴⁸ Na podkladě nyní řečeného si nelze nepoložit otázku, kdy jindy než při obvinění v trestní věci, kdy je osoba práva neznalá postavena před silně odborně specializované soudní procesí a hrozí jí uložení trestní sankce, je v takové míře odkázána na onu odbornou pomoc a spoléhá tak na dodržení zmíněných závazků, včetně toho etického? Co však onen „etický závazek“ právního zástupce (obhájce) vůči klientu či samotné společnosti zahrnuje? Odpověď na tuto otázku se snaží v obecných rysech nalézt profesní etika, která se jako vědní obor nezabývá pouze teoretickým vymezením etických maxim, jako je tomu u etiky obecné, ale faktickými problematickými aspekty pro danou profesi typickými a jejich možnými řešeními.

2.1. Vymezení pojmů etika, morálka, právní etika, profesní etika

Velmi často jsou pojmy etika, morálka, právní etika, profesní etika zaměňovány či nesprávně užívány jako synonyma. Ostatně jak dokládají mnohé publikace, soudobí odborníci i myslitelé napříč staletími na ony pojmy nazírají rozdílně. V současnosti neexistují

⁴⁷ HOMOLKOVÁ, Martina. Advokát a novinář – nepřítel či spolupracovník? *Bulletin advokacie*, 2001, č. 8, s. 36.

⁴⁸ KRŠKOVÁ, Alexandra. *Etika právnického povolania*. Bratislava: Vydavateľské Oddelenie PF UK, 1994, s. 23-24.

všezahrnující definice, které by tyto pojmy byly schopné jednoznačně vysvětlit a komplexně obsáhnout. Byť by hlubší analýza těchto pojmů na podkladě jednotlivých učen, přístupů a odborných názorů byla i pro tuto práci přínosem, před samotným přiblížením profesně etických aspektů výkonu obhajoby nastíním tuto problematiku pouze ze základního pohledu.

Etika je odvozena od latinského slova „*éthos*“, který v prapůvodním významu doslova znamená „obvyklé místo k pobytu“, přičemž pobyt lze chápat jako zakotvenost, zdomácnělost. V přeneseném významu tak „*éthos*“ lze vyložit jako zvyk, obyčej, tradici.⁴⁹ Tedy něco zakomponovaného uvnitř člověka, co ovlivňuje jeho chování ve společnosti v souladu s tradicí této společnosti. Etika jako vědní obor je řazena k praktické filozofii. Etika je často jednoduše popisována jako teorie morálky.

Výraz morálka pochází z latinského „*mos*“, který je překládán jako pravidlo, příkaz. Morálka, jakožto pomyslný vnitřní hlas říkající, co je „správné“ a co „špatné“, který je formovaný společností danou v místě a čase, člověka směřuje k tomu, aby se choval společensky přijatelným způsobem.⁵⁰ Je možné říci, že morálka soudobé společnosti má kořeny ve starověkém antickém učení a křesťansko-židovských náboženských hodnotách. Morálka je tradičně nejobecněji definována jako soubor hodnot, ideálů či představ dané společnosti, přičemž tyto „ideje“ jsou schopné ovlivňovat a tím pádem současně i regulovat lidské jednání. Morálku je také možné chápat jako „očekávaný stav“ chování společnosti či konkrétního jednotlivce, který je utvářen na podkladě respektování obecně přijímaných mravních norem, které sdílí určité společenství lidí.⁵¹ Na základě existence těchto hodnot, jež jsou obsaženy v morálních pravidlech, je zasahováno do vnitřní vůle člověka, do jeho „já“ a dochází tak k ovlivnění jeho úsudku a výsledku toho, jak se v jisté situaci zachová.⁵² Morálka tedy paradoxně nevychází z člověka samotného, není subjektivním jevem, ale je do nitra člověka vštípena z vnějšku, na podkladě objektivně existujících a subjektivně přijímaných hodnot.

Etika jako vědní disciplína se ve své podstatě zabývá zdůvodněním toho, proč a jak se má člověk určitým způsobem chovat. Z teoretického pohledu zevšeobecňuje morálku a kritickým náhledem se pokouší objasnit morální chování lidí.⁵³ Výstižně popisuje etiku

⁴⁹ GOSIOROVSKÝ, Ivan, ZAPLETAL, Ladislav. *Vybrané kapitoly z profesní etiky (Etika v profesi manažera, podnikatelská etika, profesní učitelská etika)*. Strážnice: Veřejnosprávní vzdělávací institut, o.p.s., Strážnice, 2017, s. 9.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž, s. 15, 16.

⁵² JACHNICKÝ, David. *Etické aspekty právních profesí* [online]. pravni prostor.cz, 16. února 2015 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/ostatni-pravo/eticke-aspekty-pravnich-profesi-i>>.

⁵³ GOSIOROVSKÝ, Ivan. *Úvod do profesní etiky*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008, s. 14.

Miedzgová: „*Etika je věda, která zkoumá morálku a hledá všeobecnou zásadu, která by lidem ukazovala, co má dělat, oč má v životě usilovat, jak se má chovat k jiným lidem.*“⁵⁴

Profesní etika je praktickou disciplínou, spadající do jedné z několika podkategorií etiky – aplikované etiky, která nabízí metodologická řešení konkrétních etických problémů. Profesní etika tak reflektuje potřeby jednotlivých oborů a udává výsledná řešení etického problému z pohledu dané profese. Odvozujeme ji od profese, z latinského „*professio*“ – povolání, řemeslo. Příslušníci konkrétních profesí utváří sociální skupiny, které se vyznačují patřičnou mírou sounáležitosti, hrdosti k tradici povolání, přičemž současně vykazují jistou míru samosprávy ve formě stavovských organizací. Taková odborná, částečně uzavřená samosprávná skupina musí vůči zbytku společnosti vykazovat určitou míru regulace. Společnost je od pradávna založená na základě rozdělení sociálních/profesionálních rolí a jako taková je odvislá od „správného“ fungování jednotlivých profesí. S čím uznávanější hodnotou ona profese pracuje, tím větší je tlak společnosti na to, aby byla profese vykonávána uspokojujícím způsobem, usiluje tak o podřízení profese určité regulaci, demokratické kontrole a stanovení etických standardů a hranic.⁵⁵ Profesní etika tedy obecná etická pravidla promítá do konkrétních oborů lidské činnosti a rozvíjí je v souladu s atributy, které jsou pro daný obor typické.

Někteří autoři profesní etiku označují jako „etiku povinnosti“ tzv. deontologii (z řeckého *déon* – povinnost, *logos* – věda). Ta si na pokládané etické otázky pomyslně odpovídá tím, že formuluje závazná pravidla chování odborníka, čímž zabezpečuje jeho potřebnou disciplínu (oproti obecné etice, která si klade otázky, co je a není správné a snaží se ovlivnit lidský cit a svědomí, avšak neužívá k tomu žádných vynutitelných norem).⁵⁶ Upravuje tak povinnosti odborníka vůči klientovi.

Pod profesní etikou právníků si tedy můžeme představit standardy řádného výkonu jednotlivých právnických profesí. Standardy jsou dodržovány především (avšak nikoli jen) na podkladě písemně vymezených pravidel v etických kodexech. Ty jsou výsledkem určité snahy o minimální shrnutí etických pravidel a norem, za účelem zajištění alespoň etického minima v oblasti poskytování právních služeb. Profesní etika tedy upravuje povinnosti právníka vůči klientovi, ale také veřejnosti, stavu či soudu.⁵⁷

⁵⁴ MIEDZGOVÁ, Jana. *Etika pro střední školy*. Praha: KVARTA, 1996, s. 12.

⁵⁵ GOSIOROVSKÝ: *Vybrané kapitoly z...*, s. 58, 59.

⁵⁶ KRŠKOVÁ: *Etika právníckého povolania...*, s. 23-24.

⁵⁷ KRŠKOVÁ: *Etické desatero...*, s. 46-47.

Často zaměňovanými či souběžně nesprávně užívanými výrazy jsou také právní etika a profesní etika. Tyto dva pojmy jsou zcela rozdílné, přičemž každý z nich představuje samostatnou odborně zaměřenou disciplínu. Právní etika je pojmově širší, nezabývá se profesí jako takovou, nedává kritéria ani konečná řešení problematických záležitostí konkrétní profese. Představuje samostatné odvětví obecné etiky, přičemž ji lze jednoduše vymezit jako vědu o „správném právu“, která řeší konflikty práva v souladu s principy spravedlnosti a morálními hodnotami.⁵⁸ Právní etika se tedy nezaobírá osobami, které užívají právo, ale zkoumá právo/právní normy samotné.

2.2. Profesní etika advokáta – obhájce v trestním řízení

Přihlédneme-li k samotnému „zrodu“ advokáta, tedy ke vstupu studenta práv na akademickou půdu jeho *alma mater*, již v této chvíli se předpokládá, že takovýto kandidát na pozici právníka by měl mít v sobě samém zakořeněny jisté etické zásady a předpoklady pro výkon budoucího povolání. „*Ve svém konání a vystupování se budu řídit morálními principy spravedlnosti a čestnosti, budu dodržovat ústavu a ostatní zákony a právní normy.*“ Ostatně i z citovaného promočního slibu lze dovodit, že promoční akt, jež je okamžikem, který zosobňuje přeměnu studenta práv na aprobovaného specialistu, nabádá čerstvého absolventa k dodržování profesně etických standardů.

„*Slibuji na svou čest a svědomí, že budu ctít právo a etiku povolání advokáta a chránit lidská práva.*“⁵⁹ Jak je vidno, již při samotném vstupu do advokátního stavu je skládán slib, v jehož obsahu je pasáž věnovaná etice což značí, že se jedná o část advokátových povinností, na kterou je třeba brát zřetel, ne-li ji vnímat jako „alfu a omegu“ při jeho činnosti. Například Balík považuje slib za primární imperativ. Povinnost advokáta eticky jednat je závazně dána již samotným složením slibu, na podkladě kterého se advokátní koncipient stává advokátem. Současně je Balík toho názoru, že další úprava etických standardů v podobě kodexu a jiných závazných textů je zbytečná, jak pro ty, kteří tradiční etické hodnoty uznávají sami o sobě, tak pro ty, kteří jej stěží budou číst, natož respektovat.⁶⁰

Nelze mít však za to, že advokát bude na podkladě slibu jednat vždy eticky „správně“. A to však nikoli jen proto, že by snad chtěl úmyslně porušit etická pravidla, k nimž se slibem zavázal, avšak kolikrát k onomu porušování dochází v situacích, které jsou nejasné či složité

⁵⁸ ŠIKEL, Lukáš. *O prohřešcích právníků by se měla vést větší odborná debata*. [online]. pravnicradce.cz, 19. února 2018 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://pravnicradce.ihned.cz/c1-66053400-o-prohrescich-pravniku-by-se-mela-vest-vetsi-odborna-debata>>.

⁵⁹ § 5 odst. 1 písm. i) zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁰ SOBEK: *Právní etika...*, s. 227.

na vyhodnocení jejich souladnosti či nesouladnosti s etickými postuláty. Právě za účelem „usnadnění“ rozpoznání a vyhodnocení etických dilemat byly ty nejvíce ošemetné otázky upraveny, a to na úrovni zákonné prostřednictvím ustanoveních v ZA i na úrovni advokátní samosprávy ve formě komplexního Etického kodexu. K podrobnostem konkrétních etických ustanovení odkazují na kapitoly 1.5, 1.6.

Etický kodex lze považovat za základní zdroj etických pravidel, čímž se současně stává taktéž elementárním článkem profesní etiky advokátů. Často bývá obrazně označován jako „přirozené právo profese“. Zakotvení pravidel v etickém kodexu však není všespásné, jak výstižně popisuje Remišová: „*Etický kodex profese obsahuje jen všeobecné principy, tvoří etický rámec pro určitou profesi a není jeho posláním (a ani by to nebylo reálné), zachytit a popisovat všechny eticky relevantní situace, do kterých se příslušník dané profese při jejím výkonu dostává.*“⁶¹ Odborná veřejnost zaujímá protichůdné názorové postoje ohledně jeho potřeby. Přívrženci vyzdvihují zejména to, že zachycuje morální principy a ideje profese, přispívá k vedení etického diskursu a k regulaci profese, zvyšuje důvěru veřejnosti ve stav.⁶² Opačná strana spektra spatřuje problém v jeho „zlehčující“ funkci, tedy že brání rozvoji morálního uvažování jednotlivce, přičemž argumentují, že mravy jsou něčím, co nemůže být „uzákoněno“, neboť je člověk buď má, nebo nemá.⁶³

Na kodex tedy nelze nazírat jako na etickou „bibli“ advokáta. Jen pouhým respektováním ustanovení v kodexu dle poměrně často abstraktně formulovaných pravidel, nelze mít za to, že advokát bude své povolání vykonávat veskrze „správně“. Etická pravidla je schopen snáze dodržovat ten advokát, který je obecně slušně vychován, respektuje druhé, chová úctu k právu, spravedlnosti, demokracii, právnímu státu, k ochraně lidských práv a svobod a své povolání vnímá jako službu spravedlnosti.⁶⁴ Pokud advokát sám nemá mravno ve svém nitru, necítí etické mantinely, těžko lze předpokládat etické chování i při výkonu profese. Je však třeba rozlišovat účelové neetické chování advokátů, kteří etické mantinely zneužívají či dokonce porušují úmyslně za určitým cílem a případy advokátovi nevědomosti o tomto porušování. Advokát se často dopustí etického prohřešku nikoli úmyslně, ale právě proto, že nerozpoznal eticky spornou situaci a neuzpůsobil tak své jednání k jejímu adekvátnímu vyřešení. Tyto dva případy neetického jednání advokáta je třeba rozlišovat. Aby nedocházelo k porušování popsaném v druhém případě, jsou advokáti profesně proškolení ČAK, pořádají

⁶¹ REMIŠOVÁ, Anna. Profesijné etické kodexy. *Filozofia*, 2000, roč. 55, č. 3, s. 220.

⁶² SOBEK: *Právní etika...*, s. 404-405, podobně KRŠKOVÁ: *Etické desatero...*, s. 46.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ SOBEK: *Právní etika...*, s. 227.

se setkání Kulatého stolu či konference, které si dávají za cíl problematická úskalí, jimiž je advokátní praxe protkána, odbornou debatou objasnit a tím zamezit vzniku profesně eticky dilematických situací.

Sankcí z pohledu obecné etiky je vnitřní poškození osoby samé, tedy její „špatné svědomí“. Účelem profesní etiky je však mimo jiné zvýšit kredibilitu profese a jejích členů, a proto jsou zaváděny i sankční mechanismy v pravém slova smyslu.⁶⁵ Ačkoli by tedy pro advokáta mělo být hlavním postihem za neetické jednání jeho vlastní svědomí (které by mu primárně nemělo vůbec umožnit etické prohřešky učinit), pro oba výše uvedené případy porušování etických pravidel je za účelem vnějšího vynucení dodržování etických standardů zakotveno kárné řízení. Prohřešky advokátů zvané kárná provinění jsou za pomoci tříčlenného kárného senátu kárné komise ČAK závazně řešeny. Výsledná rozhodnutí mají účinky nejen vůči „hřešícímu“ advokátu, ale i vůči všem ostatním členům komory. Na kárná rozhodnutí lze nazírat jako na precedenty, které zbytku stavu předesílají, jaká jednání advokátů lze akceptovat jako přijatelná a jaká již nikoli. Kárná judikatura se tak spolu s judikaturou soudů ve správním soudnictví⁶⁶ stává jedním z hlavních písemných zdrojů pravidel profesní etiky advokátů. Sbírka kárných rozhodnutí, která je již od roku 1993 pravidelně publikována ve zvláštním neveřejném vydání Bulletinu advokacie, by tak měla být inspirativním etickým zdrojem všech advokátů. O tom, že etická dilemata jsou často rozklíčována až na podkladě kárného řízení, svědčí počty kárných řízení. Ročně na „bedra“ kárného senátu napadne kolem 170 kárných žalob a je vykonáno přibližně 2000 kárných kontrol.⁶⁷

V případě pochybnosti, jedná-li advokát v konkrétní situaci eticky, by tato částečná kodifikace pravidel v podobě kodexu, judikatury a dalších předpisů měla pomoci etická dilemata vyřešit. Pokud však je cílem advokáta tyto mantinely obcházet, zneužívat či porušovat, ani kodifikace na jakékoli úrovni profesní etiku do něj nevstoupí. Právě účelné využívání a obcházení pravidel zapříčiňuje ono nechvalné snižování advokátního stavu. Nebezdůvodně je pak determinována míra důvěry společnosti ve stav a způsobeno negativní nazírání na advokáty obecně.

Společnost především na obhájce v trestním řízení nenazírá nikterak libě. Jedním z důvodů jsou vnímaná porušování etických pravidel, které odsuzuje velmi přísně. Tento stav

⁶⁵ SOBEK: *Právní etika...*, s. 389.

⁶⁶ Odvolací instancí proti kárnému rozhodnutí je odvolací kárný senát, proti jehož rozhodnutí je možné brojit správní žalobou ve správním soudnictví, posléze kasační stížností, popřípadě ústavní stížností i stížností k Evropskému soudu pro lidská práva.

⁶⁷ PASEKOVÁ, Eva. *Ministerstvo má „znepokojující informace“ o dohledu ČAK nad advokáty* [online]. ceska-justice.cz, 29. května 2019 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.ceska-justice.cz/2019/05/ministerstvo-ma-znepokojujici-informace-dohledu-cak-nad-advokaty/>>.

zapříčinily především trestní kauzy, kdy v roli obviněného stanula vysoce postavená či mediálně známá osoba a k nelibosti veřejnosti byla obžaloby zproštěna. Problém tkví v tom, že jen tyto případy mají potenciál dostat se do povědomí široké veřejnosti. Jen stěží si lze představit, že by média v současné populistické společnosti hlásala o úspěších či neúspěších obhajob neznámých osob, které by nebyly kontroverzní a házely by na obhájce či samotný stav dobré světlo. Příčina kritického nazírání společnosti na obhájce však ve valné většině případů spočívá nikoli tak v samotném porušování profesní etiky, jako v její širší neznalosti fungování trestního řízení, jeho institutů a obsahu činnosti advokáta vůbec. Laická veřejnost na obhájce nazírá jako na ziskuchtivého podnikatele, kterému se nepřičí nic, ani obhajovat zloděje, vraha či násilníka. Pohlíží na něj jako na „zločince na druhou“, který pomáhá uniknout souzenému zločinci spravedlnosti. Chápání profesní role obhájce, jakožto osoby, která drží pomyslnou ochrannou ruku nad dodržováním základních práv obviněného je značně nedostačující, přičemž deficit se se projevuje i v neznalosti zásady pro trestní řízení nejzásadnější – presumpci nevinny. Nelze činit závěry, že by současný stav advokacie, především pak výkon obhajoby byl v ČR kriticky problematický, tak jak jej vnímá laická veřejnost. Nelze však zastírat, že i zlomková část skutečně neeticky vedených obhajob má na mínění veřejnosti podíl.

Závěrem jen pár slov ke zhodnocení stavu profesní etiky advokátů na našem území. Ačkoli se jedná o značně důležitý „obor“ pro advokátní praxi, ve srovnání s jinými státy, především USA, je profesní etika advokátů, jak z teoretického pohledu jako vědní disciplína, tak i z pohledu její realizace v praxi, i po 30 letech novodobého demokratického uspořádání a vzniku samostatné České republiky, kulantně řečeno na zrodu. I přestože je poměrně rozsáhle upravena v Etickém kodexu, advokátní koncipienti si osvojují její základy v průběhu advokátních školení a vychází první ucelenější monografie s touto tematikou aj., není stav profesní etiky na kýžené úrovni. Za problematický se jeví především způsob jejího osvojování. V současné době všechny 4 právnické fakulty v ČR sice vyučují v jisté formě profesní etiku, avšak nikoli potřebným způsobem. Část odborné veřejnosti zaujímá stanovisko, že potřeba zakotvení výuky profesní etiky jako povinného předmětu není na místě. Advokát má mít morálno v sobě samém a samotná praxe den ode dne advokáta učí eticky uvažovat přirozeně. Odborníci na opačné straně názorového spektra v čele s Tomoszkiem tento názor nesdílí a na podkladě zkušeností ze zahraničních forem právního vzdělávání se snaží změnit tento přístup a poukazovat na možnosti výuky profesní etiky a její přínos.⁶⁸

⁶⁸ KOBER, Jan. Právnická etika na univerzitách a v profesních školení. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 10, s. 49.

Obecně je však celková úprava profesní etiky advokátů ve formě Etického kodexu, ZA, judikatury aj. odbornou veřejností považována za dostatečnou, tvořící pevný rámec pro její dodržování a stále odpovídající potřebě dnešní doby.⁶⁹ Je nutné podotknout, že profesní etika není zcela jistě vyčerpána prostřednictvím její písemné kodifikace. Písemné vyjádření etických pravidel sice pomáhá advokátovi vyhnout se „zlu“, ale nenaučí ho konat „dobro“.⁷⁰ Přikláním se k pohledu na profesní etiku, jak ji zastává Šámal: „*Právnícké stavy tendují k přijímání etických kodexů, ale etika je praxe, nikoliv teorie. Jde o konkrétní chování, o to, jak se k sobě advokát, soudce či notář chovají. Etika je ale také pokora, loajalita, kterou má člověk v sobě. Vůbec nejde o etické kodexy a zákazy, ty jsou jen proklamací.*“⁷¹ Domnívám se, že dodržování pravidel etiky by nemělo být advokáty vnímáno jako povinnost, ale jako samozřejmost.

2.3. Morální dilemata advokáta – obhájce

Platí-li pravidlo uvedené v kapitolách 1.4.5, 1.5.1, tedy že obhájce činí vše, co je v zájmu klienta a řídí se jeho pokyny, dochází k tomu, že se nezřídky ocitá v nekomfortní situaci, kdy čelí etickým úskalím, tzv. morálním dilematům, které lze teoreticky rozdělit do tří skupin.

První skupinu utváří dilema ve vztahu obhájce – klient. Problém může být vyvolán ze strany klienta v případě, že obviněný požaduje provedení úkonu, který je z pohledu obhájce sice právně nezávadný, avšak eticky již má možnost kolidovat. V tento moment musí dle vnitřního morálního étosu a za pomoci dostupných pravidel uvážit, zdali v případě učinění konkrétních kroků nedojde k eticky závadnému následku, který by potažmo zakládá jeho kárnou odpovědnost a současně k vyhodnocení, zdali ji případně bude schopen akceptovat. Prakticky si lze představit např. situaci, kdy advokátovo rozhodnutí učinit nejistý krok při výkonu obhajoby je ovlivněno nabídnutím vyšší odměny či jiného benefitu za služby. V takovém případě již lze advokátovo konečné jednání vyhodnotit jako neetické, i přestože kdyby k stejnému výsledku došel bez vidiny odměny, bylo by na stejnou situaci nazíráno jako na etickou. Naopak v případě vidiny jasného porušení etických pravidel či zákona má určený postup, jak se zachovat – upozornit klienta na nemožnost provést úkon či v případě naléhání obhajobu vypovědět. Původcem situací morálně na pomezí může být i sám obhájce, využívá-li svých znalostí a postavení na úkor klienta. Nezřídky se např. kárný senát zabývá případy neúměrných odměn za zastupování. Obhájce se účastní ryze formálních vyšetřovacích úkonů,

⁶⁹ SOBEK: *Právní etika...*, s. 231.

⁷⁰ KRŠKOVÁ: *Etika právníckého...*, s. 31.

⁷¹ KOLÁŘOVÁ, Daniela. *Etika právníckého stavu* [online]. bulletin-advokacie.cz, 13. října 2017 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/etika-pravnickeho-stavu>>.

o nichž ví, že obviněnému při tvorbě obhajoby nebudou nikterak nápomocny a následně je účtuje sice v souladu s advokátním tarifem, ale bez vidiny jeho užitku. V takovémto jednání lze jen těžko hledat kousek „dobra“. Připomeneme-li si „gró“ poslání obhájce, tedy činit vše v zájmu klienta, jen stěží si lze představit klienta, který by si neúčelné vynakládání prostředků vyložil jako konání k jeho prospěchu.

Druhou skupinu utváří dilema obhájce – veřejnost/advokátní stav. Obhájce ve společnosti nezastává jednoduchou roli. Nezřídka je atakován nenávisnými projevy různých forem ze strany veřejnosti. Obhájce však musí vždy vystupovat s jistou noblesou a nadhledem, přičemž se nemůže ani v těchto situacích nechat strhnout svými emocemi. Stále musí mít na paměti jedno z nejpropíranějších pravidel – dostát důstojnosti advokátního stavu.

Třetí skupina je dilematem v pravém slova smyslu, přičemž se jedná o nesoulad mezi advokátem a jeho vlastním svědomím. Obhájce může být konfrontován se svým svědomím nejčastěji v případech obhajoby obviněného z vraždy, jiné násilné trestné činnosti či činu spáchanému na dítěti především v situaci, kdy se mu obviněný k činu doznal či si je objektivně vědom spáchání. Problematické jsou případy obhajoby ex offo, kdy je obhájce obviněnému přidělen, aniž by si nejprve mohl učinit niterný morální soud a vlastní úsudek o schopnosti dostát řádné obhajobě. Příkladem za všechny může být ustanovení JUDr. Kamilla Resslera obhájcem ex offo pro K. H. Franka v rámci vypořádání zločinů po 2. světové válce. I přestože úspěch ve věci (zproštění obžaloby) byl vyloučený, i přestože byl národem pranýřován za to, že poskytuje právní ochranu takové osobě (většina lidí nedokázala pochopit, že z procesního hlediska i Frank má právo na obhajobu, dokonce vedenou elitním obhájcem), i přestože jemu samotnému se obhajoba nacistického pohlavára přičila, dostal svým závazkům obhájce a ze svého postu pro Franka učinil vše potřebné.⁷² Ze zmíněného lze ukázkově vyvodit, že údělem obhájce je odprostit se od dilematu a vlastních emocí, a i když se s obviněným neztotožňuje, dostát jeho procesní roli v trestním řízení. Obhájce dozírá na činnost OČTŘ, namítá nesrovnalosti a mezery v jejich práci, pomyslně chrání pro obžalovaného jeho právo na spravedlivý proces. Dostát této povinnosti však neobnáší nalezení objektivní pravdy, ale pomyslné spravedlnosti pro obviněného (nevinný je obžaloby zproštěn, vinný je odsouzen pouze za to, co skutečně spáchal). Obhájce se však běžně ocitne i v situacích, kdy i přestože si je vědom, že obhajuje osobu, která čin objektivně spáchala, tak se mu podaří na podkladě nezdařilé práce OČTŘ obviněného obžaloby zprostit. Ještě pomyslně větším dilematem je úspěšná obhajoba obviněného nikoli na podkladě pochybení OČTŘ, ale která má původ

⁷² ŠIŠKA, Miroslav. *Muž, který musel obhajovat ďábla* [online]. novinky.cz, 18. března 2018 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/muz-ktery-musel-obhajovat-dabla-40063757>>.

v subjektivní prezentaci „pravdy“, která přesvědčila soud o nevině obviněného v případě, kdy obhájce o vině svého klienta ví. Obhájce tak musí být schopný přijmout fakt, že obhajuje-li osobu, která je objektivně vina, ale na podkladě jím poskytnuté obhajoby bude obvinění zproštěna, nebude dosaženo objektivní pravdy.

3 Možnosti a limity obhajoby z pohledu profesní etiky

S jistou dávkou nadsázky a humoru se jistě ne bezvýznamně vžilo v právních kruzích rčení, že: „*Každý správný obhájce je sám jednou nohou v kriminále či na lavici obžalovaného.*“ Obhajoba vedená v nejlepším zájmu obviněného může nezřídka překlenout do situace trestněprávně či kárně postižitelné pro obhájce samotného. Výkon advokátní praxe skýtá mnohá úskalí. Právní úprava není schopna detailně upravit veškeré problematické aspekty trestního řízení a upravuje jen jeho nejpodstatnější rámec. Obecným abstraktním pojetím právní regulace není možné postihnout možné situace „na pomezí“, které v rámci obhajoby mohou nastat. Z pozice obhájce by tyto mezery, které mohou být výhodné či nikoli, měly být „užívány“ v souladu s dalšími předpisy, kterými je obhájce vázán, avšak především s etickými požadavky na výkon advokátní profese. Níže budou analyzovány vybrané problematické profesně etické aspekty výkonu obhajoby, které jsou předmětem polemik laické i odborné veřejnosti a jsou tak způsobilé negativně ovlivňovat nazírání společnosti na advokátní stav, v neposlední řadě také zapříčinit kárný či trestní postih obhájce samotného.

3.1. Lež a falešné důkazy

Prastaré francouzské přísloví praví: „*Všichni lžou a kdo tvrdí, že nelže, lže o to více a nejvíce sám sobě.*“ Může však obhájce v trestním řízení na obhajobu obviněného užít nepravdivý výrok, předložit falešný důkaz či samotného klienta navádět ke lži? Je takové jednání v souladu s právní úpravou a profesní etikou advokáta či etikou vůbec? Ačkoli se odpověď jeví jako jednoznačná, na výroky nesouladné s objektivní „pravdou“ z pohledu trestní obhajoby je třeba nazírat více způsoby. Právě v tomto směru se projevuje rozlišnost mezi právy a povinnostmi obhájce a obviněného, což poukazuje na skutečnost, že obhájce nezaujímá pozici alter ega obviněného, jak je částí veřejností vnímán.⁷³

Sám obviněný má právo hájit se v řízení lživými výroky. Na rozdíl od svědka se nemůže dopustit trestného činu křivé výpovědi.⁷⁴ Ačkoli se jeví jako paradoxní úpravou v právním řádu výslovně aprobovat lež, tato možnost je obviněnému dána v souladu se zachováním zásady zákazu sebeobviňování. Avšak možnost lhát není ani pro obviněného bez limitů – nepravdivým výrokem nemůže křivě obvinít jiného ze skutku, pro který je sám stíhán.⁷⁵

Na nepravdivé výroky obhájce je však třeba nazírat jiným objektivem. Jako příslušník advokátního stavu je vázán svými profesně etickými závazky vůči komoře a společnosti, kdy

⁷³ MANDÁK: *Meze trestní obhajoby...*, s. 37.

⁷⁴ MOLITERNO, James. *Globální problémy profesní etiky právníků*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 124.

⁷⁵ MANDÁK: *Meze trestní obhajoby...*, s. 37.

žádným svým jednáním nesmí dle § 17 ZA snižovat důstojnost advokátního stavu. Zákon o advokacii v ustanovení § 16 obhájce taktéž zavazuje k čestnosti při výkonu advokacie. Etický kodex zachází ještě dále, kdy mimo uložení povinnosti jednat v řízení i mimo něj čestně, v čl. 4 odst. 3 výslovně zavazuje obhájce k tomu, že nemůže činit vědomě nepravdivé projevy. Pomyslný zákaz užití lži v řízení před soudem či jinými orgány (tedy např. policejním orgánem či státním zástupcem) poté výslovně zakotvuje ve svém čl. 17 odst. 2, který obhájci zakazuje uvádět v řízení nepravdivé údaje či navrhopvat důkazy, o nichž ví, že jsou nepravdivé či klamavé.

Sám obhájce tak v řízení nemůže, jak z vlastní iniciativy, tak i na podkladě pokynu klienta uvádět vědomě nepravdivé výroky, aniž by tak neporušil výše uvedenou právní úpravu a nevystavil tak sebe kárnému, případně trestnímu postihu.⁷⁶ V případě pokynu obviněného, kterým obhájce žádá, aby v řízení v jeho součinnosti tvrdil nepravdu, je povinností obhájce obviněného o této nemožnosti poučít. Trvá-li i nadále na podobných praktikách, měl by obhájce pro rozpor s § 16 odst. 2 ZA zastupování odmítnout a vypovědět plnou moc.⁷⁷ Za neetické a postižitelné se z pohledu kárné judikatury považuje i vyhovění žádosti, která je formulována např. následovně: „*Pane doktore, nemohl byste si vymyslet nějaký důvod a nechat odročit hlavní líčení?*“⁷⁸

Rozdílná je však situace, kdy je pomyslná lež v řízení vyřčena „nepostižitelným obviněným“, přičemž ten tak činí na podkladě rady či výzvy obhájce. Samotné poučení obviněného o jeho možnosti lhát v řízení bez dalšího postihu je považováno za eticky přípustné.⁷⁹ Je-li však obviněný obhájcem přímo nabádán k tomu, aby v řízení uvedl nepravdivé okolnosti a hájil se tak lživě, nebo dokonce obviněnému takovou nepravdivou alternativní verzi pomáhá vytvořit, to již v rozporu s etickými principy je a je to považováno za zcela nepřípustné.⁸⁰ K problematice se závazně vyslovil i Ústavní soud, který ve svém nálezu uvádí: „*Advokát nemůže po klientovi požadovat, aby před soudy uvedl vědomě nepravdivé nebo zavádějící informace nebo soudům předložil vědomě nepravdivé či zavádějící důkazy.*“⁸¹

V souladu s právní úpravou a profesně etickými standardy tedy nesmí obviněného výslovně ke lži nabádat či lež sám tvořit či v řízení prezentovat. Pokud však obviněný v řízení uvádí nepravdivé výroky bez jakékoli součinnosti s obhájcem, není obhájcovou povinností jej

⁷⁶ MANDÁK: *Meze trestní obhajoby...*, s. 37.

⁷⁷ SOKOL, KOLÁŘOVÁ: *Etický kodex advokáta...*, s. 144.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ MOLITERNO: *Globální problémy profesní etiky právníků...*, s. 124.

⁸⁰ MANDÁK: *Meze trestní obhajoby...*, s. 37.

⁸¹ Nález Ústavního soudu ze dne 17. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 644/18.

eticky usměrňovat či proti jeho verzi vystupovat, a to ani ve chvíli kdy tuší, že jeho výpovědní verze je smyšlená.⁸² Sám obhájce při tvorbě obhajoby vychází z informací uvedených od obviněného a informací ze spisu, přičemž není oprávněn prověřovat pravdivost a úplnost skutkových tvrzení poskytnutých obviněným.⁸³ Je tak zcela běžné, že obhájce svou argumentací, která má podklad v informacích poskytnutých klientem, v řízení vyslovuje pomyslnou nepravdu – tvrdí něco, co není v souladu s objektivní pravdou – avšak takové pomyslné nepravdivé tvrzení nelze pojmově zaměňovat se lží, jakožto vědomě a úmyslně vysloveným nepravdivým tvrzením (lež je jako vědomé nepravdivé tvrzení činěna s úmyslem vzbudit dojem pravdivého výroku).

Závěrem považuji za vhodné dodat, že objektivní pravda (tedy to, jak se skutek stal a kdo jej spáchal) nemusí být souladná s výsledkem trestního řízení, z čehož vyplývá, že jen stěží se daří pomyslnou nepravdu uvedenou v řízení odhalit. Soud rozhoduje na podkladě obžaloby předložené státním zástupcem, která vyplývá z šetření policejního orgánu. Úkolem obhájce je využívat všech dostupných prostředků k tomu, aby obviněný byl obvinění zbaven či byl odsouzen pouze za to, co skutečně spáchal. Využívá-li obhájce všech dostupných prostředků, které mu zákon umožňuje a využívá-li ku prospěchu chyb, mezer a neprokázaných skutečností, které mají podklad v činnosti OČTŘ, nelze jeho jednání a postupy považovat za „klamavé“ či „lživé“, i přestože o vině svého klienta ví se stoprocentní jistotou a tyto nedokonalosti vyšetřování využívá k jeho prospěchu (což může mít za následek i zproštění obvinění). V takovém jednání lze spatřovat pouze naplnění jeho procesního postavení a poslání.

Se lží v rámci trestního řízení souvisí též problematika předkládání padělaných či pozměněných důkazních prostředků. S účinností novely trestního zákoníku provedené zákonem č. 287/2018 Sb. byl od 1. 2. 2019 do jeho zvláštní části zakotven ustanovením § 347a trestný čin maření spravedlnosti, kterého se dopustí ten, „*Kdo v řízení předloží věcný nebo listinný důkazní prostředek, který má podstatný význam pro rozhodnutí, o kterém ví, že je padělaný nebo pozměněný, v úmyslu, aby byl použit jako pravý, anebo padělá nebo pozmění takový důkazní prostředek v úmyslu, aby byl použit jako pravý.*“ Obhájce, který v řízení předloží z vlastní iniciativy či z pověření svého klienta důkazní prostředek, který je zfalšovaný, čelí nově mimo dlouhodobě existující možnosti kárného postihu taktéž postihu trestnímu. V době jeho přijímání vzbuzovalo ustanovení vlnu obav a nevole ze strany advokátů.⁸⁴ Jsem však toho

⁸² MANDÁK: *Meze trestní obhajoby...*, s. 37.

⁸³ čl. 6 odst. 3, zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁴ ROZEHNAL, Aleš. *Maření spravedlnosti* [online]. *pravni prostor.cz*, 17. ledna 2019 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/trestni-pravo/mareni-spravedlnosti>>.

názoru, že zakotvením předmětného ustanovení se postavení obhájců k jejich tíži nezměnilo, neboť pro naplnění skutkové podstaty trestného činu je třeba úmyslného zavinění. Úmyslné uvádění nepravdivých či klamavých údajů či důkazů bylo pro obhájce vždy zapovězeno úpravou čl. 17 Etického kodexu, která jejich předkládání výslovně zakazuje. Ve spojitosti s ustanovením čl. 4 odst. 1 a 3 Etického kodexu a taktéž s ustanovením § 16 odst. 2 a § 17 ZA byla vždy tato jednání v přímém rozporu s etickými pravidly a byla tak postižitelná na stavovské úrovni.

Profesně eticky činěná obhajoba obviněného by vždy měla být hlavní premisou a eticky jednající obhájce, který při jejím výkonu postupuje v souladu s jistým vnitřním morálním étosem, by zakotvením tohoto trestního postihu neměl být nikterak dotčen či překvapen. Současně stále platí premisa, že obhájce není oprávněn prověřovat pravdivost informací předestřených klientem dle čl. 6 odst. 3 Etického kodexu. K zamezení etického či trestního postihu v problematice předkládání důkazů postačí, bude-li obhájce postupovat v souladu se ZA a Etickým kodexem, tedy že bude jednat čestně a svědomitě, tedy že důkazní prostředek předkládá *bona fides*.⁸⁵

Zavedení trestného činu maření spravedlnosti neblaze ovlivnilo toliko obviněného, přičemž narušilo základní zásadu zákazu sebeobviňování obviněného. Nastolilo paradoxní stav, kdy obviněný může v řízení beztrestně uvádět lživá či zkreslená tvrzení v ústní formě, avšak ve chvíli, kdy je podpoří falešným důkazem, již takové jednání může mít neblahé následky ve formě dalšího trestního postihu obviněného.⁸⁶

3.2. Slovní a písemné projevy obhájce

Svoboda projevu patří k základním lidským právům a svobodám každého člověka. Právo je zakotveno v čl. 17 Listiny, který zaručuje každému svobodně vyjadřovat své názory slovem, písmem, tiskem obrazem či jiným způsobem. Je nezpochybnitelné, že právem je nadán i obhájce. Svoboda projevu však patří k právům relativním, které je možné v zákonem předvídaných případech omezit. Primární důvod stanovuje sama Listina v čl. 17 odst. 2, která omezení aprobejuje v případě, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnosti státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Sekundární důvod omezení vyplývá z příslušnosti k dané profesi, u níž je takové omezení legitimní s ohledem na podstatu této profese. Tak je tomu i při výkonu advokacie.⁸⁷

⁸⁵ SOKOL, KOLÁŘOVÁ: *Etický kodex advokáta...*, s. 44.

⁸⁶ ROZEHNAL, Aleš. *Maření spravedlnosti* [online]. *pravni prostor.cz*, 17. ledna 2019 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/trestni-pravo/mareni-spravedlnosti>>.

⁸⁷ SOKOL, Tomáš. Svoboda projevu a povinnost advokáta. *Bulletin advokacie*, 2002, roč. 32, č. 2, s. 11.

Omezení a limity projevů obhájců vycházejí z jejich příslušnosti k advokátnímu stavu, kdy pomyslný rámec limitace je třeba spatřovat v právní úpravě v ZA a Etickém kodexu. Prvotní limitaci udává § 17 ZA, který obhájce zavazuje při jeho projevech vystupovat tak, aby nesnižoval důstojnost advokátního stavu. Etický kodex v čl. 4 odst. 1,3 taktéž zavazuje obhájce k čestnému a slušnému chování, přičemž odst. 3 obhájce výslovně zavazuje k povinnosti činit jen takové projevy, které jsou věcné, střízlivé a nikoli vědomě nepravdivé. Ačkoli jsou mantinely omezení svobody projevu advokáta vymezeny zcela vágně za pomoci neurčitých právních pojmů, obhájce je povinen na ně brát zřetel a své projevy na jejich podkladě konformně formovat. Legitimním účelem omezení svobody projevu je zachování důstojnosti advokátního stavu, které se odráží v důvěře a nazírání společnosti na stav jako na profesně samosprávné společenství, jehož posláním je práce s jednou z nejzásadnějších hodnot společnosti – ochranou práv a svobod druhých.⁸⁸

Na problematiku omezení svobody projevu obhájce v trestním řízení lze nazírat z vícero úhlů. Omezení lze spatřovat v následujících rovinách, jak je vymezuje Repík, jež svou koncepci vyvozuje na podkladě rozboru judikatury ESLP. „*Soud odstupňovává svobodu projevu advokáta podle toho, kde byl projev učiněn (v soudní síni nebo veřejně v tisku), proti komu byla kritika namířena (proti státnímu zástupci nebo proti soudci či soudu jako celku), a dále podle toho, zda je projev funkční z hlediska potřeb obhajoby, nebo je samoučelný, z hlediska potřeb obhajoby nefunkční nebo dokonce škodlivý.*“⁸⁹ Níže k hlubší analýze projevů činěných ve sdělovacích prostředcích a projevům činěným vůči soudu či dalším státním orgánům.

Ad 1) Vyjadřování ke kauzám ve sdělovacích prostředcích

Trestní řízení je na rozdíl od řízení civilního podrobena veřejnému zájmu. Značná část veřejnosti tak aktivně či pasivně na těchto kauzách participuje – aktivně se o dění v trestní kauze zajímají novináři či odborníci a svůj náhled tak zprostředkovávají široké veřejnosti, která se stává pasivním příjemcem sdělovaných informací. Obhájci se tak dostávají do kontaktu s médii a s širokou veřejností, čímž se mohou ocitnout ve svízelných profesně etických situacích v důsledku učiněného projevu.

Základní mantinely veřejného vyjadřování v konkrétní věci lze vyvodit ze vztahu obhájce a obviněného, a to z povinnosti obhájce činit vše, co je v zájmu klienta, co je způsobilé zapříčinit pro něj co nejpozitivnější výsledek v řízení (§ 41 TŘ, § 16 ZA) a povinnosti mlčenlivosti (§ 21 ZA). Svá veřejná vystoupení musí koncipovat tím způsobem, aby neporušil

⁸⁸ SOKOL: *Svoboda projevu...*, s. 11.

⁸⁹ REPÍK, Bohumil. Svoboda projevu advokátů při výkonu obhajoby v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. *Bulletin advokacie*, 2003, roč. 33, č. 1, s. 23.

mlčenlivost, kterou je vázán i ve chvíli, kdy již v probíhajícím řízení citlivá fakta byla vyslovena před soudem. Současně tak svým projevem v médiích nemůže obviněnému uškodit.⁹⁰ Za ukázkový příklad nedodržení této povinnosti lze považovat výrok advokáta Rudolfa Foriho v kauze zavražděného devítiletého chlapce. Obhájce na adresu svého klienta učinil v médiích prohlášení: „*Pokud by existoval trest smrti, tak věřím, že by ho dostal.*“⁹¹ ČAK po tomto incidentu zahájila proti advokátovi kárné řízení, dotyčný však požádal o vyškrtnutí ze seznamu advokátů, a tak bylo kárné řízení zastaveno.⁹² Mediální sdělování skutečností, které jsou způsobilé zhoršit postavení obviněného v očích veřejnosti (nikoli tedy jen v řízení samotném) je považováno za porušení povinnosti hájit zájmy obviněného, což je způsobilé, jakožto profesně etické porušení povinnosti, zapříčinit postih obhájce v kárném řízení.⁹³

Primárním atributem k uchýlení se k podávání veřejných vyjádření v konkrétní kauze by měl být souhlas obviněného či jeho výslovný pokyn (§16 ZA).⁹⁴ Obhajoba vedená v nejlepším zájmu obviněného se neodráží jen v pozitivním výsledku trestního řízení, ale jedná-li se o případ sledovaný veřejností, obviněný má též zájem na tom, aby byl veřejností vnímán v co možná nejvíce pozitivní rovině. S ohledem na sílu médií a jejich vliv na utváření veřejného mínění není k podivu, že v mediálně známých případech je dokonce v zájmu klienta, aby obhájce přiměřeně prezentoval svá stanoviska.⁹⁵ Je-li poskytována informace pravdivá a současně podána s klientovým souhlasem, nelze obhájce vinit z toho, že se snaží o pozitivní ovlivnění mínění veřejnosti. Obecně z tohoto pohledu nedochází k žádnému etickému provinění.⁹⁶ Nelze nepodotknout, že pasivní postoj obhájců, kteří po opuštění soudní síně „prchají“ před novináři a odmítají se jakkoli vyjadřovat nebudí u veřejnosti pozitivní emoce. Takovéto jednání však nelze považovat za neetické dle § 17 ZA a není tak postižitelné v kárném řízení. Obhájce by se měl snažit tyto dva protipóly v zájmu klienta vybalancovat.⁹⁷ Pokud je však pokynem klienta instruován, aby se veřejně nevyjadřoval, je povinen jej v souladu § 16 ZA respektovat a od mediálních vyjádření se distancovat.

⁹⁰ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 215.

⁹¹ BARTOSZ, Jakub. *Výrok o trestu smrti pro Jakubova vraha zkoumá advokátní komora* [online]. idnes.cz, 18. února 2009 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/vyrok-o-trestu-smrti-pro-jakubova-vraha-zkouma-advokatni-komora.A090218_164632_krimi_jba>.

⁹² ČTK. *Obhájce vraha Nováka se nechal sám vyškrtnout z řad advokátů* [online]. idnes.cz, 8. února 2010 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/obhajce-vraha-novaka-se-nechal-sam-vyskrtnout-z-rad-advokatu.A100208_162021_domaci_kot>.

⁹³ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 215.

⁹⁴ HOMOLKOVÁ, Martina. *Advokát a novinář – nepřítel či spolupracovník?* *Bulletin advokacie*, 2001, č. 8, s. 40.

⁹⁵ SOKOL: *Svoboda projevu...*, s. 18.

⁹⁶ HOMOLKOVÁ: *Advokát a novinář...*, s. 43.

⁹⁷ SOKOL: *Svoboda projevu...*, s. 18.

Avšak ani souhlas obviněného s podáváním rozhovorů či písemných vyjádření týkajících se jeho kauzy či jeho výslovný pokyn, jakým způsobem tak má činit neumožňují obhájci tyto projevy činit bez dalšího omezení. Obhájce jakožto příslušník advokátního stavu musí též dodržovat závazky mající vůči ČAK. Sekundární limitaci tak lze tedy spatřovat v příslušnosti k advokátnímu stavu a z něho vycházející povinnosti nesnižovat jeho důstojnost. Abstraktnost sousloví „snižování důstojnosti stavu“ však konkrétní formy projevů za hranou nedefinuje. Projevy a jejich vybočení z přijatelných mezí je třeba posuzovat ad hoc. Obhájce by tak měl být veden již zmiňovaným vnitřním morálním étosem, případně by měl své projevy konstruovat s přihlédnutím k dosavadní kárné judikatuře. Aby se obhájce obecně nedopustil jednání, které by bylo způsobilé naplnit ono neblahé snižování a nezpůsobil tak sobě možnost kárného postihu, měl by se primárně vyvarovat používání vulgárních výrazů, expresivnosti projevu či vyslovovat tvrzení, která mají potenciál napadat věrohodnost činnosti OČTŘ či tuto činnost hodnotit bez příslušných důkazních podložení, jak výstižně uvádí Sokol: *„Z hlediska požadavku na důstojnost advokátního stavu pak je důležité, aby projev advokáta nebyl dryáčnický, hašteřivý, a aby bylo vidět, že je profesionálně nad věcí, tj. že prezentuje své hodnocení tvrzených skutečností a své právní názory, ale nepřichází rozrhat, poplivat a zbit každého, kdo se jen křivě podívá na jeho klienta.“*⁹⁸ Taktéž by se měl vyvarovat útočným výrokům vůči třetím osobám a jejich označování ve spojitosti s danou kauzou. *„Advokát, který řeší své osobní a názorové rozpory s třetí osobou tím, že v médiích dal uveřejnit svůj článek, ve kterém o ní uvádí vědomě nepravdivá a pomlouvačná tvrzení, závažným způsobem snižuje důstojnost a vážnost advokátního stavu a dopouští se tím kárného provinění.“*⁹⁹ *„Použití urážlivých výroků advokáta, které se dotýkají občanské cti konkrétních osob, je porušením etických norem a závažným porušením zákonné povinnosti advokáta.“*¹⁰⁰

Pokud se tedy obhájce rozhodne veřejně vyjadřovat v konkrétní věci, musí v souladu s oběma výše uvedenými mantinely (povinnost vůči obviněnému, povinnost vůči stavu) své výroky činit tak, aby neporušil ani jednu z těchto složek. Pozor si musí dát především na tzv. faktická tvrzení. Za nedůstojné jednání dle § 17 ZA lze považovat výroky, kdy obhájce veřejně vědomě tvrdí skutečnosti, které jsou nepravdivé, např. zcela dezinterpretuje průběh soudního řízení. Příkladem může být situace, kdy obhájce ve svém výroku tvrdí, že obviněný svého činu lituje, avšak v soudní síni obviněný činil opak. Takové jednání je schopné vyvolat dojem, že povahou práce advokáta je za všech okolností, je-li za to zaplacen, prohlašovat černé za bílé,

⁹⁸ SOKOL: *Svoboda projevu...*, s. 19.

⁹⁹ Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 7/09.

¹⁰⁰ Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 1/94.

což podlamuje důstojnost advokátního stavu.¹⁰¹ Jinak je třeba nazírat na tzv. hodnotící výroky obhájce, pomocí kterých již nepodsouvá posluchači obecný fakt, ale popisuje své niterní nazírání na věc. I v tomto případě, kdy projevuje své vlastní názory např. na průběh řízení a jeho nedostatky, by výroky obhájce neměly přesáhnout jistou obecnou míru slušnosti.¹⁰²

Postup v řízení by měl ve sdělovacích prostředcích komentovat pravdivě, strážlivě, objektivně, bez emočního vypětí a subjektivních tendencí. Velmi citlivě by měl přistupovat ke komentářům *pro futuro*, jelikož ty jsou schopné ovlivnit další průběh řízení. Vyvarovat by se měl ostře kritickým výrokům či útokům na stranu soudu či státního zástupce. S uvážením by taktéž měl činit prezentace právních názorů, které předkládá jako nesporné a jediné správné. Taková prezentace je způsobilá vyvolat v soudu představu, že je mu podsouván jediný možný výsledek řízení a nerozhodne-li tak, rozhoduje nesprávně. Ačkoli by z pohledu dodržování zásad soudního řízení včetně spravedlivého procesu k ničemu takovému docházet nemělo, uvedené způsoby vystupování jsou způsobilé nepříznivě ovlivnit další vývoj v řízení a uškodit tak obviněnému. Obhájce by tak měl z pohledu taktiky vedení obhajoby kalkulovat i s možností antipatie soudu či státního zástupce a zbytečně nevyvolávat vyhrocené situace. Obhájci však nelze upřít možnost vyjádřit se přijatelným způsobem. Tu lze spatřovat například ve výrocích typu, že se plně neztotožňuje či není spokojen s rozhodnutím soudu, neboť svého klienta považuje za nevinného aj.¹⁰³

Ad 2) Výroky činěné vůči soudu a jiným státním orgánům

Mimo výše uvedené je svoboda projevu obhájce limitována také ve vztahu k projevům bezprostředně činěným vůči soudu a dalším OČTŘ, tedy státnímu zástupci či policejnímu orgánu. I při projevech v soudní síni či v interakci s OČTŘ činěných v rámci celého trestního procesu je obhájce povinen svým čestným a slušným chováním přispívat k důstojnosti advokátního stavu a nesnižovat žádným svým projevem jeho důstojnost (čl. 4 odst. 1 Etického kodexu, § 17 ZA) a jeho projevy před nimi činěné musí být věcné, strážlivé (čl. 17 Etického kodexu). Etický kodex v čl. 17 odst. 2 dále obhájci výslovně ukládá povinnost zachovávat vůči soudům a jiným orgánům veřejné moci náležitou úctu a zdvořilost. Jsou-li výroky činěné bezprostředně vůči těmto představitelům státní moci v rozporu s výše uvedenými profesně etickými požadavky na výkon obhajoby, vystavuje se obhájce kárnému postihu. Kárná judikatura uvádí: „*Je závažným porušením profesionální etiky, jestliže advokát v řízení před*

¹⁰¹ SOKOL: *Svoboda projevu...*, s. 18.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ SOKOL: *Svoboda projevu...*, s. 19.

*soudem svými projevy, které nejsou věcné a strážlivé, snižuje důstojnost protistrany.*¹⁰⁴ Přičemž jako na protistranu lze nazírat taktéž na státního zástupce, jakožto veřejného žalobce.

Obhájce v trestním řízení vystupuje jako loajální přívrženec obviněného, kterého zastupuje. Jeho úkolem je všemi dovolenými prostředky hájit jeho zájmy, přičemž tyto zájmy má povinnost upřednostnit i před svými. Z podstaty jeho profesního postavení tak lze vyvodit, že ve svých projevech vůči soudu či jiným OČTŘ bude zaujímat striktní stanoviska v zájmu klienta, přičemž jeho prezentace může např. v hlavním líčení v důsledku jeho faktického průběhu působit horlivým až agresivním dojmem. Jistou míru konfrontace, útočnosti či agresivity lze však legitimně předpokládat a v tom případě ji i v přijatelných mezích nepostižitelně akceptovat, a to s ohledem na procesní postavení obhájce v trestním řízení. Trestní řízení je vystaveno na principu kontradiktornosti stran, který vychází z ideje, že prostřednictvím „bitvy“ dvou oponentních verzí faktů bude nalezena objektivní pravda.¹⁰⁵ Ve vztahu k OČTŘ má jako pomyslná „slabší strana“ právo na dravé vystupování, a to především v soudní fázi řízení (hlavní líčení) vůči státnímu zástupci, jakožto pomyslné protistraně, zastupující veřejnou žalobu. Tato mez přijatelné horlivosti však nemůže přerůst ve fanatické nebo extremistické chování.¹⁰⁶ V takovém případě je jednání schopno naplnit snižování důstojnosti advokátního stavu, přičemž dochází k porušení povinnosti chovat se slušně, s úctou a zdvořilostí k OČTŘ a vystavuje se tak možnosti kárného postihu. Obhájce by vždy měl zachovávat určitou objektivitu, noblesu, a i v případě nespokojenosti s postupem OČTŘ tento nesouhlas vyslovit přijatelnou formou. „*Ani případná nečinnost státních orgánů neopravňuje advokáta k urážlivým výrokům, které jsou v rozporu s profesionální etikou a které snižují důstojnost advokátního stavu.*“¹⁰⁷

3.3. Možnost obhájce vyhledat a kontaktovat svědky

Obhájce činí v trestním řízení vše, co je v zájmu klienta. Velmi významné právo obhajoby spočívá v aktivní roli v rámci dokazování, kdy má stejně jako OČTŘ právo vyhledat, předložit či navrhnout provedení důkazu. Obviněný a obhájce tak nejsou pouhými pasivními subjekty, ale mají možnost jako strana řízení na něm participovat a ovlivňovat jeho průběh.¹⁰⁸

Novelizací TŘ z. č. 265/2001 Sb. účinnou od roku 2002 bylo, do té doby rozporuplné nazírání na obstarávání důkazů stranou obhajoby, konečně objasněno výslovným zakotvením

¹⁰⁴ Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 22/01.

¹⁰⁵ ROZEHNAL, Aleš. *Limity obhajoby* [online]. pravni prostor.cz, 14. června 2016 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.pravni-prostor.cz/clanky/trestni-pravo/limity-obhajoby>>.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 19/97.

¹⁰⁸ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 261.

tohoto práva pro stranu obhajoby v ustanovení § 89 odst. 2 TŘ vložení věty druhé. Z důvodu neexistence judikatury či závazných výkladových stanovisek však vyvstala v praxi na podkladě obav obhájců z možného nařknutí z ovlivňování svědků otázka, zda takto vágně znějící úprava vyhledání důkazů zahrnuje i možnost komunikovat a jednat s potenciálními svědky, případně v jaké formě a s jakými podmínkami lze takový kontakt učinit.¹⁰⁹ I přestože dilema bylo v roce 2004 ve větší míře objasněno přijetím usnesení představenstva ČAK a následně vydáním výkladového stanoviska NSZ, jimiž byla de facto aprobována eticky a právně přijatelná forma obstarávání důkazů stranou obhajoby, problematické situace nastávají dodnes. Především oblast vyhledávání a prověřování potenciálních svědků je i po dalších novelizacích TŘ propastí, do které se obhájce může nepřesně učiněným krokem jednoduše zřítit a přivodit tak nejen sobě, ale i svému klientovi či třetí osobě nepříznivé následky.

3.3.1. Prostor daný právní úpravou

Dle současné právní úpravy je obhájce na podkladě § 89 odst. 2 věta druhá TŘ oprávněn v předsoudní i soudní fázi řízení vyhledat, předložit nebo navrhnout provedení důkazu. Pod toto zákonné dovolení lze podřadit i vyhledání či prověření osoby, která by následně v řízení byla schopná vypovídat jako svědek. Samotná úprava v TŘ však nestanovuje žádné limity či závazná pravidla pro ono vyhledávání. Za účelem vyřešení rozporného názírání obhájců a OČTŘ na faktickou realizaci tohoto práva bylo přijato Usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy v trestním řízení (dále jen „usnesení ČAK“), kterým se ČAK vyjádřila závazně k této problematice. V reakci na názírání na tuto problematiku reprezentované ČAK předestřelo svůj pohled na rozsah oprávnění obhájců také NSZ a přijalo Stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 14. 10. 2004, poř. č. 9/2004, ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k postupu státních zástupců ohledně výkonu práva obhájce (advokáta) postupem podle § 89 odst. 2 věty druhé trestního řádu vyhledávat a předkládat důkazy nebo navrhnout provedení důkazů (dále jen „stanovisko NSZ“). Tyto dva prameny tvoří základní limit kontaktu obhájců s potenciálními svědky.

Kontakt obhájce s potenciálním svědkem je pro přípravu obhajoby klíčový. Na podkladě § 41 odst. 1 TŘ, který zavazuje obhájce v řízení postupovat tak, aby za jeho pomoci byly náležitě a včas zjištěny všechny skutečnosti, které vinu obviněného vyvrací nebo alespoň zmírňují lze vyvozovat, že ono nalezení či prověření potenciálního svědka je de facto i jeho

¹⁰⁹ VANTUCH, Pavel. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, 2005, č. 7-8, s. 29.

povinností. Strana obhajoby může opatřit a předložit důkaz OČTŘ jen prověřili pramen důkazu, tedy v našem případě osobu potenciálního svědka. Obhájci je totiž umožněno v řízení navrhnout jen takové důkazy, které mohou být obviněnému ku prospěchu, což vyžaduje potřebu důkaz nejen vyhledat, ale taktéž jeho hodnotu z hlediska obhajoby i prověřit.¹¹⁰ Jinak není obhájce schopen vyhodnotit, s jakými informacemi svědek disponuje, tedy jestli je schopen podpořit obhajobu a zpochybnit či vyvrátit závěry plynoucí z činnosti OČTŘ.¹¹¹ Ad absurdum lze ustanovení vyložit tak, že nezjistí-li existenci osoby, která svými smysly vnímala skutek, za který je obviněný stíhán a nezjistí-li, jakým způsobem hodlá tato osoba v řízení své smyslové počítky reprodukovat, nelze mít za to, že této své povinnosti dostal. Jako každé jiné porušení povinnosti stanovené zákonem či stavovským předpisem je i výše uvedené jednání způsobilé založit kárnou odpovědnost obhájce.

Pojem vyhledávání důkazů je dle čl. 2 usnesení ČAK třeba vykládat tak, že zahrnuje jak případy, kdy pramen důkazu není advokátovi znám, a proto je třeba po něm pátrat, tak i případy, kdy obhájce o jeho existenci ví, avšak je potřeba ho ověřit pro procesní účely. Chce-li obhájce v řízení na podporu svých tvrzení navrhnout určitou osobu jako svědka¹¹², takovou osobu musí vyhledat či prověřit vždy. Úprava v usnesení ČAK, kárná judikatura ani stanovisko NSZ nelimitují způsob vyhledávání. K nalezení potenciálního svědka může užít jakýchkoliv prostředků, včetně svých vlastních sil, jiného advokáta, koncipienta, zaměstnance. V rozporu není ani užití služeb detektivních kanceláří (čl. 3 usnesení ČAK). Současně jej musí vždy prověřit z pohledu jeho výpovědní hodnoty. Neučinil-li by tak, mohl by přispět k zhoršení postavení obviněného, neboť navržený svědek by mohl vypovídat v jeho neprospěch. Nelze se tedy spokojit pouze s vědomím o existenci osoby schopné vypovídat a domnělou představou o její pozitivní výpovědi, a to ani v případech, kdy je taková osoba navržena samotným obviněným, který je přesvědčen o obsahu výpovědi svědčící v jeho prospěch.¹¹³ Neproověřil-li by obhájce, o čem má v úmyslu tato osoba vypovídat a na základě svých zkušeností by předestřené informace adekvátně nevyhodnotil, porušil by povinnost náležitě obhajoby jak z pohledu úpravy dle TŘ, tak stavovských předpisů.

¹¹⁰ VANTUCH: *Vyhledávání a předkládání důkazů...*, s. 30.

¹¹¹ VANTUCH: *Obhajoba obviněného...*, 364.

¹¹² Úkony obhájce týkající se získávání informací od potenciálních svědků nejsou procesními úkony v pravém slova smyslu. Rozhovor obhájce a osoby není výsledkem dle TŘ, taktéž soupis „výpovědi“ nelze považovat za listinný důkaz. Veškerý kontakt s potenciálními svědky je pouze faktickou činností, při které dochází k získávání podkladů k přípravě obhajoby. Na podkladě vyhodnocení získaných informací se v rámci taktiky obhájce dále rozhoduje, zda osobu navrhne OČTŘ, aby ji předvolala k podání vysvětlení (v přípravném řízení) či byla vyslechnuta jako svědek (v případě neodkladných, neopakovatelných úkonů v přípravném řízení, či v soudní fázi řízení).

¹¹³ VANTUCH, Pavel. Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení? *Bulletin advokacie*, 2013, č. 7-8, s. 29.

Na rozdíl od nulových požadavků na vyhledávání samotná forma komunikace s dožádanou osobou již základně limitována je. Dle čl. 3 usnesení ČAK je obhájce oprávněn potenciálního svědka kontaktovat vhodnou formou (písemně, telefonicky, osobně). Čl. 4 usnesení ČAK ukládá obhájci povinnost dožádané osobě předestřít, z jakého procesního postavení informace žádá, přičemž má povinnost ji současně poučit, že požaduje informace pravdivé, bez ohledu na to, čí zájmy v trestním řízení zastupuje a že na podkladě zjištěných informací může navrhnout její výpověď jako procesně akceptovatelnou pro OČTŘ. Je-li osoba ochotna s obhájcem spolupracovat, dohodnou se na formě sdělení informací (písemně, telefonicky, osobní schůzka). O osobním rozhovoru je oprávněn a zároveň povinen pořídit písemný či se souhlasem dožádané osoby též zvukový záznam, který stvrdí vlastním podpisem, případně s vůlí osoby i jejím podpisem (čl. 6 usnesení ČAK). Sdělenou informaci uloží do advokátního spisu (čl. 6 usnesení ČAK). S výsledky „šetření“ poté naloží podle zvolené taktiky obhajoby. Rozhovor není výpovědí dle ustanoveních TŘ a pořízený záznam nelze zaměňovat důkazním prostředkem ve formě listinného důkazu. Popsaná činnost obhájce nemá formu procesního úkonu, jedná se pouze o tzv. sondáž, která slouží jako podklad pro přípravu obhajoby.¹¹⁴

3.3.2. Hranice mezi dovoleným kontaktováním a ovlivňováním svědků

Přípustnost obhájce stýkat se se svědky, komunikovat s nimi či dokonce zjišťovat, jakým způsobem hodlají smyslové počítky v řízení prezentovat, již není na podkladě uvedené právní úpravy zpochybňována. Avšak existuje jen velmi úzká hranice mezi aprobovaným kontaktem a nepovolenou iniciativou obhájce. *„Advokát je při vyhledávání, předkládání a navrhování důkazů podle tohoto usnesení povinen postupovat v souladu s právními a stavovskými předpisy. Jeho postupem nesmí být porušena nebo ohrožena práva dožádaných a dalších osob, chráněná příslušnými právními předpisy.“*¹¹⁵ Sám trestní řád neoperuje s pojmem „nepřípustné ovlivňování svědků“. Kontakt se svědky tak musí být činěn vždy s rozvahou a uvědoměním si svého procesního postavení a možných důsledků překročení limitů. Níže budou analyzovány vybrané problematické situace.

Ad 1) Nesprávné poučení dožádané osoby

Prvotní problém vyvstává již při žádosti o sdělení informací dle čl. 3 usnesení ČAK. *„Obhájce nemá pravomoc k tomu, aby přiměl vyhledanou osobu, aby se dostavila k podání*

¹¹⁴ VANTUCH: *Kdy může obhajoba...*, s. 31.

¹¹⁵ čl. 8, Usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhnout důkazy v trestním řízení

vysvětlení či svědecké výpovědi k policejnímu orgánu, či ke státnímu zástupci (koná-li vyšetřování).“¹¹⁶ Obhájce na rozdíl od OČTŘ nedisponuje pravomocí, na podkladě které by mohl legálně vynucovat součinnost dožádaného (např. předvedení, pořádková pokuta).¹¹⁷ Dožádané osoby však povětšinou netuší, kteří činitelé jsou v trestním řízení nadáni pravomocí požadovat vysvětlení či činit faktický výsledek.¹¹⁸ Z práva obhájce kontaktovat potenciálního svědka je třeba vyvozovat též povinnost tuto osobu náležitě poučit, z jaké procesní pozice je informace žádána a jakou povahu a důsledky má sdělení či nesdělení informací. Pokud tak obhájce neučiní, lze na jeho jednání nazírat jako na zneužívání procesního a současně i profesního postavení. Advokát jakožto představitel profese, jejímž posláním je chránit práva a oprávněné zájmy druhých, musí své profesně etické závazky promítat i do styku s dalšími osobami v rámci řízení i mimo něj.¹¹⁹ Nemůže stavět zájmy svého klienta (byť je vázán k tomu, že má činit vše, co jeho vinu vyvrátí či zmírní) nad zájem na účinné ochraně společnosti jako celku a neoprávněně tak zasahovat do práv jiných.

Neoprávněným poučením může být například sdělení obhájce, že jako procesní subjekt má právo vyžadovat tyto informace v souladu s TrŘ a osoba je povinna mu je poskytnout či dokonce sám sebe označí za OČTŘ. Jako na nad míru neetická lze nazírat na poučení, která jsou doplněna o dodatek, že nebudou-li obhájci informace dány, vystavuje se tak dožádaná osoba možnému sankcionování ze strany soudu.¹²⁰ Ať už tak obhájce činí účelně či nevědomky, dostává se do kolize s profesně etickými pravidly. Ve všech zmíněných případech se jedná o porušení pravidel závazného stavovského dokumentu – čl. 4 a čl. 8 usnesení ČAK a současně obecně etických pravidel jednat čestně a svědomitě dle ZA i Etického kodexu.

Ad 2) Ovlivňování – pozitivní a negativní motivace k podání informací, kapiózní a sugestivní otázky

Dožádaná osoba na podkladě předestření žádosti o poskytnutí informace svou součinnost poskytuje na základě své svobodné vůle. Ta nesmí být ze strany obhajoby žádným

¹¹⁶ bod 1 písm. b), Stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 14. 10. 2004, poř. č. 9/2004, ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k postupu státních zástupců ohledně výkonu práva obhájce (advokáta) postupem podle § 89 odst. 2 věty druhé trestního řádu vyhledávat a předkládat důkazy nebo navrhopvat provedení důkazů

¹¹⁷ MANDÁK, Václav. K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhopvat důkazy v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 2, s. 56.

¹¹⁸ PECH, Lukáš. *Vyhledávání důkazů advokátem v trestním řízení* [online]. epravo.cz, 26. února 2009 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/vyhledavani-dukazu-advokatem-v-trestnim-rizeni-55563.html>>.

¹¹⁹ Rozsudek Nejvyššího správního soudu v Brně ze dne 31. 5. 2004, sp. zn. 5 As 34/2003.

¹²⁰ PECH, Lukáš. *Vyhledávání důkazů advokátem v trestním řízení* [online]. epravo.cz, 26. února 2009 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/vyhledavani-dukazu-advokatem-v-trestnim-rizeni-55563.html>>.

způsobem ovlivňována. Je-li rozhodnutí podat obhájci informaci z vnějšku determinováno, obhájce se pohybuje na tenkém ledě a může mu hrozit nařčení z ovlivňování svědků, proto musí být obhájce při osobním kontaktu vždy nadmíru obezřetný.

Neojediněle se vyskytují situace, kdy osoba v procesním postavení svědka následně pozměňuje výpověď učiněnou před obhájcem, ba dokonce tvrdí, že byla k příznivé výpovědi pro obviněného obhájcem donucena či navedena. V zájmu obhájce tedy je, aby svým vystupováním nezavdal ani nejmenší důvod k možnosti takového nařčení.¹²¹ S dožádanou osobou by měl mluvit s co největší objektivitou a seriózností a především by se měl vyvarovat pokládání kapciózních a sugestivních otázek, na podkladě kterých by mohl ovlivnit ústní sdělení informací svědkem či jeho subjektivní vnímání průběhu rozhovoru.¹²² S účinnou ochranou „nevinného“ a obezřetného obhájce souvisí pečlivé zaznamenání ústního sdělení dožádané osoby v písemné formě či pořízení videozáznamu, které následně může sloužit jako podklad pro případnou obranu před neoprávněným nařčením.¹²³

Při kontaktu s potenciálním svědkem se obhájce musí vyvarovat všem formám nátlaku a to psychickému, fyzickému, negativnímu, ale i pozitivnímu.¹²⁴ Pozitivní nátlak lze spatřovat v poskytování hmotného prospěchu či jiné výhody za účelem přiměnění dožádané osoby k poskytnutí informací nebo za tím účelem, aby v řízení vypovídala určitým způsobem příznivým pro obviněného v rozporu s objektivní realitou. Tímto postupem se oba aktéři vystavují nebezpečí vlastního trestního stíhání. Ani skutečnost, že vůle dožádané osoby je ovlivněna nikoli násilnou formou ale způsobem pro dožádanou osobu výhodným, neumožňuje obhájci nepostižitelně manipulovat s potenciálním důkazem. Popsané může budít dojem, že takové jednání obhájce a svědka je způsobilé naplnit znaky trestného činu přijetí úplatku dle § 331 TZ a podplácení dle § 332 TZ. Avšak dle judikatury i soudobé odborné komentářové literatury „*nejde o trestný čin podplácení ve smyslu § 332, pokud pachatel poskytne, nabídne nebo slíbí úplatek jinému za to, aby před orgánem činným v trestním řízení jako svědek zamlčel okolnost, která má podstatný význam při rozhodnutí. V takovém případě jde podle okolností o návod k trestnému činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku.*“¹²⁵ Aby se mohlo jednat o trestný čin podplácení, musel by být naplněn znak „v souvislosti s obstaráváním věci

¹²¹ VANTUCH: *Vyhledávání a předkládání důkazů...*, s. 31.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ MANDÁK: *K problematice vyhledávání důkazů...*, s. 56.

¹²⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 26. 3. 1981, sp. zn. 4 Tz 13/81, [R 8/1982 tr.], taktéž ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 3247 (§346).

obecného zájmu“. Tento však u svědka absentuje, v jeho případě se jedná pouze o projev osobní povinnosti svědka.¹²⁶

Nejzávažnější způsob překročení mezí lze spatřovat ve vyvíjení negativního nátlaku na dožádané. Obhájce nesmí dožádanou osobu k podání informací nutit násilím či pohrůzkou násilí.¹²⁷ Nutí-li ji pod pohrůzkou násilí či jiné těžké újmy, aby mu sdělila, co vnímala svými smysly, či ji pod pohrůzkou násilí nabádá, aby v řízení vypovídala jím předestřené skutečnosti, dopouští se jednání, které je způsobilé naplnit skutkovou podstatu trestného činu vydírání dle § 175 TZ. Obhájce se jako subjekt trestního řízení pomyslně nachází v lepším informačním a procesním postavení, přičemž zneužije-li tak závislého postavení svědka jako slabšího subjektu a přinutí jej, aby učinil popsané výše, je takové jednání způsobilé současně naplnit znaky trestného činu útisku dle § 177 TZ. Dle rozhodnutí kárné komise ČAK č. 4/08 se „s výkonem advokacie neslučuje jakýkoli postup, který může být jinou osobou vnímán jako vydírání, ani postup, kdy advokát bezdůvodně rozšiřuje vztah klienta a jeho protistrany na další osoby, které nejsou účastníky daného sporu.“ Obhájce při hájení zájmů klienta nesmí užívat takových postupů a prostředků, které jsou v rozporu se zákonem nebo zákon obchází. Je proto zcela nepřipustné, aby obstarávání pomyslného důkazního materiálu bylo činěno způsobem, který je schopný naplnit znaky výše uvedených trestných činů.¹²⁸ Překročením limitů kontaktu se prokazatelně může dostat do roviny vlastní trestné činnosti. Současně je takové jednání považováno za eticky nepřijatelné.

Zneužívání procesního postavení či překračování obhájcových pravomocí při kontaktu se svědkem, byť je vedené v úmyslu získat pro obviněného neoprávněný prospěch, však nikdy nemůže naplnit skutkovou podstatu trestného činu zneužití pravomoci úřední osoby dle § 329 TZ. Obhájce je jediným subjektem trestního řízení, který v něm nevystupuje jako osoba jednající ve jménu státu.

Ad 3) Příprava svědka

Za jedno z nejkontroverznějších a nejproblematictějších úskalí v oblasti kontaktování svědků je považována problematika tzv. přípravy svědků na výslech. Je-li dána obhájcům možnost svědky kontaktovat, není možné vyloučit situace, kdy tato součinnost přejde z čistě investigativní fáze, kdy je komunikace se svědkem považována pouze za legitimní sondáž pro

¹²⁶Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 287/2018 Sb., dostupná na <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=79&CT1=0>.

¹²⁷MANDÁK: *K problematice vyhledávání důkazů...*, s. 56.

¹²⁸JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 214.

účely tvorby účinné obhajoby,¹²⁹ do formy jisté spolupráce obhájce a dožádané osoby. Na kooperaci nelze primárně nazírat jako na nedovolenou činnost. Vystává otázka, do jaké míry může obhájce další formu spolupráce rozvíjet, a to s ohledem na své závazky vůči obviněnému (klientovi), jakožto i souladnosti s právní úpravou kontaktu se svědky dle § 89 odst. 2 TŘ samotné.

Obhájce může z vlastní iniciativy či na žádost dožádané osoby tuto osobu do jisté míry na výslech připravit. Je přirozené, že dožádaná osoba v důsledku neznalosti právní úpravy sama požádá o jistý návod, jak má dále v řízení postupovat, informuje se, jaká jsou její práva a povinnosti, jaké může nést následky či využije nabídky obhájce, který jí pomyslnou pomocnou ruku k zorientování se v řízení sám nabídl. S ohledem na jeho závazky vůči klientovi lze na tyto postupy nazírat jako na souladné s právní úpravou i profesně etickými standardy. Odvodíme-li, že jeho primární povinností je dle § 41 TŘ a § 16 ZA poskytovat účinnou právní pomoc obviněnému, není poskytnutí běžného právního poradenství osobě v postavení svědka v rozporu s jeho závazky vůči klientovi. Na tento pohled lze nazírat jako na právně souladný taktéž na podkladě jisté analogie ve spojitosti s pluralitou zastupování – je-li v řízení obhájce nadán pravomocí zastupovat více obviněných, jejichž zájmy si neodporují, lze za dovolenou činnost považovat též poskytování právních služeb svědkům. Poskytnutí právní pomoci svědkovi, jakožto každému jinému možnému klientovi, nelze mít za právem reprobovanou činnost dle úpravy § 89 odst. 2 TŘ.

Zcela jinak je třeba nazírat na situace, kdy obhájce svědka účelně připravuje na výslech tím způsobem, že mu postup jeho dalšího vystupování v řízení, včetně přípravy jeho výpovědi, striktně určuje s úmyslem činit tak, aby postoj svědka byl v rozporu se skutečností zformován ku prospěchu obviněného.¹³⁰ Pokud svědka přiměje, aby úmyslně uvedl nepravdu či jistá fakta zamlčel, jedná se již o ovlivňování svědka v pravém slova smyslu.¹³¹ Je bez pochyb, že takové jednání je v rozporu nejen s profesně etickými pravidly dle ZA a Etického kodexu, ale současně zakládá i trestní odpovědnost obhájce.

Vytváří-li obhájce svědkovi verzi jeho výpovědi, přičemž jej k reprodukci smyšlené verze jakýmkoli způsobem nabádá či svádí, dopouští se tak návodu k trestnému činu křivé výpovědi dle § 346 TZ, potažmo s ohledem na obsah formovaného sdělení též návodu k trestnému činu křivého obvinění dle § 345 TZ. S účinností od 1. 2. 2019 je takové jednání obhájců způsobilé naplnit též skutkovou podstatu trestného činu maření spravedlnosti dle

¹²⁹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 265.

¹³⁰ MANDÁK: *K problematice vyhledávání důkazů...*, s. 56.

¹³¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 3246 (§346).

§ 347a odst. 2, kterého se dopustí ten, „*kdo sám nebo prostřednictvím jiného poskytne, nabídne nebo slíbí prospěch jinému nebo pro jiného za účelem spáchání trestného činu křivého obvinění křivé výpovědi*“. Před jeho zavedením byla odpovědnost návodce (obhájce) odvozena na základě zásady akcesority účastenství od odpovědnosti hlavního pachatele, tedy svědka, který se však musel o křivé svědectví alespoň pokusit. Nedospěl-li ani do stádia pokusu, skutek obhájce byl zcela beztrestný. Proto se zákonodárce zakotvením trestného činu maření spravedlnosti rozhodl plně kriminalizovat taková jednání.¹³² Svádí-li obhájce třetí osobu k podání takové verze výpovědi, která je schopná umožnit obviněnému uniknout trestnímu stíhání, v úvahu rovněž přichází naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu nadřžování dle § 366 TZ, kterého se dopustí ten, „*kdo pachateli trestného činu pomáhá v úmyslu umožnit mu, aby unikl trestnímu stíhání, trestu nebo ochrannému opatření nebo jejich výkonu*“.

Ad 4) Obstrukční praktiky spojené s předkládáním důkazů

Nelze odhlédnout ani od faktu, že právo vyhledat pramen důkazu a následně podat návrh na jeho provedení je v přípravném řízení často využíváno toliko s účelem činit v něm průtahy. Současná koncepce řízení, dle které je těžiště dokazování situováno do jeho soudní fáze, avšak zároveň není vyloučeno v zákonem stanovených případech provedení důkazu policejním orgánem v předsoudní fázi řízení, umožňuje obhájcům využít tento prostor pro taktickou manipulaci s časem. Neoblomné předkládání návrhů, spočívajících v provedení výsledku potenciálního svědka je zdržovací taktikou obhájců.¹³³ Taktika a strategie vedení obhajoby je však presumována v činnosti obhajoby. Obhájce tak nelze ať už trestně či kárně stíhat za zvolené postupy taktiky, jsou-li v souladu s právem a etickými standardy.

Po právní stránce obhájcům nelze upřít jejich právo důkaz navrhnout již za přípravného řízení. Jedná se čistě o strategii, zda si pomyslný náboj ve formě návrhu na provedení důkazu výsledkem klíčového svědka ponechají až pro řízení před soudem, což je s ohledem na neblahou praxi policejních orgánů, které v přípravném řízení navržený důkaz sice procesně neodmítnou, avšak ponechají jej často ve spisu bez povšimnutí, snad i pochopitelné.¹³⁴ Po stránce etické je však třeba přihlídnout k povinnosti obhájců přispívat k včasnému objasnění věci (§ 41 TŘ), k povinnosti neztěžovat činnost OČTŘ a povinnosti nemařit zvolenými postupy účel trestního

¹³² VÁLOVÁ, Irena. *Stát zavádí nový trestný čin maření spravedlnosti, falešné svědectví bude trestné už v pokusu* [online]. ceska-justice.cz, 23. srpna 2017 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.ceska-justice.cz/2017/08/stat-zavadi-novy-trestny-cin-mareni-spravedlnosti-falesne-svedectvi-bude-trestne-uz-v-pokusu/>>. Taktéž Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 287/2018 Sb., dostupná na <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=79&CT1=0>>.

¹³³ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 217.

¹³⁴ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 267.

řízení.¹³⁵ Souladnost zvolených strategických postupů s etickými požadavky na výkon obhajoby je tak třeba posuzovat ad hoc.

3.3.3. Důsledky překročení mezí při vyhledávání a kontaktování svědků

K výše uvedeným bodům je možné souhrnně říci, že i přestože je obhájce nadán širokou pravomocí činit v řízení vše, co je v zájmu obviněného a je způsobilé jeho vinu vyvrátit či zmírnit, je tato pravomoc limitována jeho vlastní trestní odpovědností a odpovědností vyplývající z jeho příslušnosti k advokátnímu stavu – tedy odpovědností profesní a etickou. Nesmí tedy obhajobu ani na pokyn klienta vést v rozporu s právním či stavovským předpisem.¹³⁶ Obhájce při hájení zájmů klienta nesmí užívat takových postupů a prostředků, které jsou v rozporu se zákonem nebo zákon obcházejí. Je proto zcela nepřipustné, aby obstarávání pomyslného důkazního materiálu bylo činěno způsoby, které jsou schopné naplnit znaky skutkových podstat výše uvedených trestných činů.¹³⁷ Překročení mantinelů způsobuje trestněprávní i stavovský postih, přičemž současně může zapříčinit i nepříznivý výsledek v řízení klientovi samotnému. Nelze pominout taktéž přivození trestního stíhání třetí osobě (svědkovi), které lze přičítat obhájci.

Překročení mantinelů je způsobilé zapříčinit vlastní trestněprávní postih obhájce. Ten nedisponuje v trestním řízení žádnou formou imunity, za své jednání je tedy plně trestně odpovědný. Neopatrným, nedůsledným postupem při kontaktu se svědky si je schopen přivodit vlastní trestní stíhání např. za spáchání trestného činu vydírání, maření spravedlnosti, nadřezování, návod ke křivé výpovědi či křivému obvinění, nadřezování a v případě odsouzení též uložení trestní sankce. Ani poukaz na plnění závazného pokynu klienta není schopný jednání obhájce liberovat. Nelze pominout fakt, že právně či eticky nepovoleným působením je způsobilý přivodit též trestní stíhání třetí osobě – svědkovi, který ať už s úmyslem či z neomluvitelné neznalosti a bláhovosti svolí k podání křivé výpovědi.

V případě obhájců není sankcionování vyčerpáno pouze případným trestním postihem. Pokud státní zástupce zjistí, že obhájce dožádanou osobu nepřipustným způsobem ovlivňoval, vynucoval po ní, aby podala svědectví či svědectví zamlčela, postupuje dle § 66 odst. 3 TŘ tak, že obhájce postoupí komoře ke kárnému postihu.¹³⁸ Jako příslušník advokátního stavu se výše

¹³⁵ Stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 14. 10. 2004, poř. č. 9/2004, ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k postupu státních zástupců ohledně výkonu práva obhájce (advokáta) postupem podle § 89 odst. 2 věty druhé trestního řádu vyhledávat a předkládat důkazy nebo navrhnout provedení důkazů (odůvodnění s. 15)

¹³⁶ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 210.

¹³⁷ Tamtéž, s. 214.

¹³⁸ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 266.

popsaným překračováním mezi obhajoby dopouští hrubých porušení stavovských předpisů. Navrhuje-li v řízení jako důkazní prostředek svědka, jehož výpověď je jeho působením změněna ku prospěchu obviněného, dopouští se mimo jiné kárného provinění: „*Použití prostředku, který je v rozporu se zákonem, je porušením povinnosti advokáta, uložené v ust. §§ 13 a 14 zák. č. 128/1990 Sb., o advokacii.*“¹³⁹ Postupy nesouladnými s aprobovaným kontaktem se svědky se obhájce dopouští porušení všech nejzásadnějších etických pravidel – porušení čestnosti, slušnosti, zákazu lži, svědomitosti – což má v konečném důsledku za následek to, že dochází k negativnímu názírání veřejnosti na advokátní stav, čímž souběžně dochází tedy i k snižování důstojnosti advokátního stavu, dochází tak k porušení etického pravidla nejvyššího.

Výše popsané překročení mezi obhajoby lze považovat za „*závažná porušení povinností stanovených zákonem o advokacii či jinými stavovskými předpisy*“, jak je předkládá ZA v ustanovení § 32, jež upravuje kárnou odpovědnost advokátů a zakládají tak kárnou odpovědnost obhájců. Obhájci může být samostatně či souběžně s trestním postihem uloženo za kárné provinění kárné opatření ve formě napomenutí, pokuty či dokonce vyškrtnutí ze seznamu advokátů. Je-li advokát pravomocně odsouzen k trestu odnětí svobody za úmyslný trestný čin, spáchaný při výkonu advokacie, je takové odsouzení důvodem pro vyškrtnutí ze seznamu advokátů vždy.¹⁴⁰

V neposlední řadě je třeba zmínit, že obhájce svým protiprávním jednáním může způsobit negativní důsledky pro obviněného samotného a zapříčinit tak pro svého klienta, v rozporu se svými stavovskými povinnostmi, horší výsledek řízení. Porušením povinností při kontaktování svědků může způsobit, že takový důkazní prostředek poté nebude v řízení proveden, což může být pro obhajobu a následné rozhodnutí soudu klíčové.¹⁴¹ Tím je potenciálně možné narušit jeho právo na obhajobu, dochází k porušení jeho povinnosti poskytovat v řízení náležitou ochranu jeho právům.

Postup obhájce, který lze kvalifikovat jako ovlivňování svědka, může jít k tíži obviněného také tím způsobem, že bude podkladem pro zvažování užití institutu koluzní vazby obviněného dle § 67 písm. b) TŘ.¹⁴² Důvodem koluzní vazby totiž není pouze přímé ovlivňování svědků obviněným, ale rozumí se jím taktéž ovlivňování zprostředkované, tedy

¹³⁹ Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č.13/95.

¹⁴⁰ § 8, zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴¹ JELÍNEK, UHLÍŘOVÁ: *Obhájce v trestním řízení...*, s. 266.

¹⁴² VICHEREK, Roman. *Koluzní důvod vazby* [online]. e-pravo.cz, 17. října 2012 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/koluzni-duvod-vazby-85623.html>>.

například za pomoci obhájce. V jistých situacích by tedy neblahá činnost obhájce mohla mít za následek vazbu jeho klienta. Obhájce tak musí brát na zřetel též svou odpovědnost vůči němu.

Závěr

Právo na obhajobu, které je jedním ze základních práv každého občana, představuje velmi rozsáhlé téma, které jej umožňuje s ohledem na rozsáhlost a členitost této problematiky uchopit a zpracovat z mnoha stran a pohledů. Tato práce si s ohledem na její omezený rozsah nedávala ambice pojmout problematiku výkonu obhajoby obhájcem v trestním řízení z všezahrnujícího, detailního pohledu, avšak pokusila se zaměřit primárně na samotnou osobu obhájce a jeho profesně etické limity při výkonu obhajoby. Cílem práce bylo zhodnotit, jaké praktiky a využívání práv obhájců lze považovat za přípustné v souladu s profesní etikou advokáta (obhájce) a které se již z přípustnosti vymykají, jaké jsou důsledky těchto praktik, zda jsou současné limitační mantinely správně nastaveny a jsou-li následné postihy obhájců dle současné úpravy dostačující.

Obhájce v českém právním řádu zaujímá v trestním řízení postavení relativně samostatného procesního subjektu, který není vázán na strukturu státního aparátu, jak je tomu v zemích common law. Svými postupy tak nepřispívá k odhalování trestné činnosti pachatelů. Jeho posláním je naopak služba jeho klientovi (obviněnému), jehož pokyny a cíl výsledku řízení jsou pro něj určující. Při realizaci této služby postupuje v souladu s jeho zákonem stanoveným oprávněním činit vše, co je v jeho zájmu a co je způsobilé vyvrátit jeho vinu. Ačkoli je cíl obhájcovy činnosti vyjádřen zákonodárcem slovy „činit vše, co je v zájmu klienta, co je způsobilé zbavit jej viny“, ani takováto zákonná aprobace neumožňuje obhájci postupovat v řízení *contra legem* a v rozporu s profesní etikou. Na podkladě své výzkumné činnosti při zpracování této práce jsem dospěla k názoru, že právě profesní etika je tím nejsilnějším mantinelem, který limituje či by měl vnitřně limitovat postupy obhájce. Bez existence profesní etiky a vynucování jejího dodržování na stavovské úrovni by činnost advokátů (obhájců) mohla vést k neúměrnému zneužívání jejich profesního a procesního postavení.

Profesně etické limity jsou primárně vymezeny za pomoci písemně stanovených etických pravidel v ZA, Etickém kodexu a dalších závazných úsneseních přijímaných ČAK. Limity profesní etiky obhájců (advokátů obecně) však nejsou touto úpravou vyčerpány. Naopak se jedná pouze o minimální standard, který činnost obhájce při výkonu obhajoby základně směřuje a limituje. Etika a profesionalita obhájce vyvěrá z jeho nitra. Elementárním limitem by tak mělo být samotné vnitřní přesvědčení obhájce, jeho morální svědomí, které se v nitru člověka utváří samo, bez ohledu na rozsah kodifikovaných pravidel. Obhájce by měl být při své činnosti limitován vlastním morálním étosem. Pokud obhajobu vykonává osoba, která vlastní morální limitací neoplývá, nelze předpokládat, že bude při své činnosti jednat eticky tam, kde

úprava není precizní a poskytuje tak prostor pro její zneužití. Jsou-li pomyslné mezery právní úpravy či samotné profesní a procesní postavení obhájce v řízení zneužívány, dochází v očích veřejnosti k utváření neblahého názoru na obhájce i celý advokátní stav. Jednou z nejdůležitějších povinností všech advokátů je povinnost přispívat k důstojnosti advokátního stavu. Jsou-li mantinely při výkonu obhajoby zneužívány či překračovány, dochází k porušování nejvyšší premisy, na které je jejich profese vystavena. Osobně zastávám názor, že advokát by měl dodržování svých povinností v řízení, stejně jako dodržování etických pravidel brát jako samozřejmost, alfu a omegu povolání, které si svobodně zvolil a které vykonává. Svůj názor odvíjím od vlastního pohledu na poslání všech právních profesí – tedy, že jejich posláním je poskytování právní ochrany potřebným a přispívání k nacházení a zachování spravedlnosti uvnitř České republiky.

Detailní analýzou třech vybraných problematických profesně etických oblastí spojených s výkonem obhajoby v trestním řízení učiněnou ve stěžejní část práce jsem dospěla k názoru, že současný stav úpravy profesní etiky obhájců je na dostatečné úrovni odpovídající potřebě dnešní doby. V případě zneužívání či překračování etických či legálních možností při tvorbě taktiky a strategie obhajoby, která se projevuje zvolenými postupy v řízení a vystupováním obhájců v souvislosti s trestní věcí, je tato nedovolená činnost důsledně „stíhána“ a sankcionována na stavovské i soudní úrovni. Překročí-li obhájce svá oprávnění, čelí kárnému postihu ČAK, který může v nejzávažnější formě předsatvovat vyškrcnutí obhájce, jakožto advokáta, z advokátní komory. V takovém případě je mu s konečnou platností znemožněn výkon jeho renomovaného povolání. Současně mohou nejzásadnější překročení mezi naplnit znaky skutkových podstat trestných činů (vydírání, nadřezování, návod ke křivé výpovědi či obvinění, maření spravedlnosti aj.) a zapříčinit tak trestní stíhání a následný trestní postih obhájce samotného.

Shrnutí

Diplomová práce se zabývá profesně etickými aspekty postavení obhájce v trestním řízení. Práce pojednává o problematice profesní etiky obhájců, jakožto právních zástupců v trestní věci. Zaměřuje se na možnosti a limity obhájce při výkonu formální obhajoby ve vztahu k dodržování profesně etických standardů. Snaží se o definování a vymezení těchto limitačních mezí z pohledu profesní etiky, zhodnocení míry možnosti jejich překračování a vyhodnocení důsledků porušování těchto profesně etických mantinelů. Stěžejním cílem této práce je podat zevrubný pohled na vybrané současné profesně-etické problémy, jež jsou spojeny s výkonem formální obhajoby v trestním řízení. Autorka v první části diplomové práce nastiňuje právní úpravu obhajoby a její základní analýzou vymezuje nepřekročitelný rámec, který limituje činnost advokáta z legálního a etického hlediska při výkonu obhajoby. V další části práce autorka v základním rozsahu přibližuje čtenáři etiku jako vědní disciplínu a její reflexi do právní profese. Poukazuje na původ a prameny, ze kterých profesní etika advokáta (obhájce) vyvěrá. Základně nastiňuje důsledky porušování profesně etických pravidel, nazírání společnosti na advokátní stav, hodnotí stav profesní etiky na území ČR. Ve stěžejní části práce poté provádí hloubkovou analýzu vybraných problematických profesně etických oblastí spojených s výkonem obhajoby v trestním řízení. Pozornost je věnována slovním a písemným projevům obhájce, možnosti užití lži a falešných důkazů obhájcem. Ústředním tématem kapitoly je problematika vyhledávání a kontaktování svědků se zaměřením na jejich ovlivňování a možné důsledky z této činnosti plynoucí. Závěr práce je věnován shrnutí poznatků.

Klíčová slova

Právo na obhajobu, obhajoba, obhájce, etika, profesní etika, limity obhajoby, meze obhajoby, důstojnost advokátního stavu, dodržování pravidel etiky, trestní právo

Summary

This thesis deals with professional and ethical aspects of the criminal defender's status in the criminal proceedings. The thesis deals with the issue of professional ethics of lawyers in the position of legal representatives in the criminal case. It focuses on the possibilities and limits of lawyers in the exercise of formal defence in relation to compliance with professional ethical standards. The thesis seeks to define and demarcate these limits from the professional ethic's point of view, to assess the possible extent of their overrun and, also the consequences of violations of these professional ethical standards. The central objective of this work is to give a close look at the current professional-ethical problems that are linked to the exercise of formal defence in criminal proceedings. The author outlines the defence legislation in the first part of the thesis and defines an impassable framework that limits the activities of a lawyer from a legal and ethical point of view in the exercise of the defence. In the next part of the thesis the author brings ethics to the reader as a scientific discipline and, also describes its reflection into the legal profession. The author points to the origins and sources from which the professional ethics of the lawyer emerges. The author also outlines the consequences of violations of professional ethical rules, the society's perception of the legal status, and assesses the state of professional ethics in the scope of Czech Republic. In the pivotal part of the thesis the author conducts an in-depth analysis of selected problematic professional ethical areas associated with the exercise of defence in criminal proceedings. Attention is paid to the verbal and written expressions of the lawyer and to the possibility of using lies and false evidence by the lawyers. The central theme of the chapter is the issue of searching and contacting witnesses with a focus on them being influenced and the possible consequences resulting from this activity. The conclusion of this thesis is devoted to a summary of author's findings.

Key words

Right of defence, defence, attorney, ethics, professional ethics, defence limits, defence bounds, the dignity related to the lawyer profession, adhering to the ethical rules, criminal law

Seznam odborných zdrojů

Monografie

1. JELÍNEK, Jiří, UHLÍŘOVÁ, Marta. *Obhájce v trestním řízení*. Praha: Leges, 2011. 416 s.
2. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 4. aktualizované a doplněné vydání podle stavu k 1. 10. 2016, včetně změn vyplývajících ze zákona č. 264/2016 Sb. Praha: Leges, 2016. 848 s.
3. VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. Praha: C. H. Beck, 2014. 1049 s.
4. VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 672 s.
5. ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. Praha: Codex Bohemia, 1999. 403 s.
6. IVOR, Jaroslav a kol. *Trestné právo procesné*. Bratislava: Iura edition, 2006. 993 s.
7. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo procesní*. 3. přepracované a doplněné vydání Praha: C. H. Beck, 2007. 1166 s.
8. FRYŠTÁK, Marek, PROVAZNÍK, Jan. *Trestní právo procesní*. Stav 1. 11. 2015. Ostrava: Key publishing, 2015. 339 s.
9. SOBEK, Tomáš a kol. *Právní etika*. Praha: Leges, 2019. 462 s.
10. KRŠKOVÁ, Alexandra. *Etické desatero začínajícího advokáta (Vademecum profesijní etiky)*. Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2008. 282 s.
11. MIEDZGOVÁ, Jana. *Etika pro střední školy*. Praha: KVARTA, 1996. 111 s.
12. GOSIOROVSKÝ, Ivan, ZAPLETAL, Ladislav. *Vybrané kapitoly z profesní etiky (Etika v profesi manažera, podnikatelská etika, profesní učitelská etika)*. Strážnice: Veřejnosprávní vzdělávací institut, o.p.s., Strážnice, 2017. 161 s.
13. GOSIOROVSKÝ, Ivan. *Úvod do profesní etiky*. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o., 2008. 58 s.
14. KRŠKOVÁ, Alexandra. *Etika právnického povolania*. Bratislava: Vydavateľské Oddelení PF UK, 1994. 132 s.
15. MOLITERNO, James. *Globální problémy profesní etiky právníků*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. 212 s.

Komentáře

1. ŠIMÍČEK, Vojtěch, WAGNEROVÁ, Eliška a kol. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, 931 s.
2. ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník*. 2. vydání, Praha: C. H. Beck, 2012, 3632 s.
3. SOKOL, Tomáš, KOVÁŘOVÁ, Daniela. *Etický kodex advokáta. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 256 s.
4. SVEJKOVSKÝ, Jaroslav a kol. *Zákon o advokacii. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, 651 s.

Odborné časopisy

1. VANTUCH, Pavel. Vyloučení advokáta z obhajoby obviněného. *Bulletin advokacie*, 2002, č. 11–12, s. 29–38.
2. MANDÁK, Václav. Meze trestní obhajoby – nástin základních otázek. *Bulletin advokacie*, 2003, č.10, s. 26–38.
3. ZACHOVÁ, Markéta. Povinnost mlčenlivosti (nejen) advokáta. *Bulletin advokacie*, 2001, roč. 12, č. 4, s. 24–45.
4. REMIŠOVÁ, Anna. Profesionální etické kodexy. *Filozofia*, 2000, roč. 55, č. 3, s. 218–228.
5. HOMOLKOVÁ, Martina. Advokát a novinář – nepřátelé či spolupracovníci? *Bulletin advokacie*, 2001, č. 8, s. 36–44.
6. KOBER, Jan. Právní etika na univerzitách a v profesních školení. *Bulletin advokacie*, 2015, č. 10, s. 46–49.
7. VANTUCH, Pavel. Vyhledávání a předkládání důkazů obhájcem (advokátem) v přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, 2005, roč. 35, č. 7–8, s. 29–35.
8. MANDÁK, Václav. K problematice vyhledávání důkazů dle § 89 odst. 2 TrŘ. K výkonu oprávnění advokáta vyhledávat a navrhnout důkazy v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2005, roč. 4, č. 2, s. 55–56.
9. VANTUCH, Pavel. Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení? *Bulletin advokacie*, 2013, č. 7–8, s. 27–32.
10. SOKOL, Tomáš. Svoboda projevu a povinnost advokáta. *Bulletin advokacie*, 2002, roč. 32, č. 2, s. 10–22.
11. REPÍK, Bohumil. Svoboda projevu advokátů při výkonu obhajoby v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. *Bulletin advokacie*, 2003, roč. 33, č. 1, s. 17–24.
12. JÍLOVEC, Michal. Etika v trestním řízení. *Trestněprávní revue*, 2018, roč. 17, č. 9, s. 214–218.
13. VANTUCH, Pavel. Obhájce nemůže svědčit. *Právní rádce*, 2008, č. 12, s. 45.

Právní předpisy

1. Usnesení představenstva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky
2. Ústavní zákon číslo 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
3. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech
4. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
5. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
7. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
8. Zákon č. 85/1996 Sb., zákon o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
9. Usnesení představenstva České advokátní komory ze dne 31. října 1996, č. 1/1997 Věstníku, kterým se stanoví pravidla profesionální etiky a pravidla soutěže advokátů České republiky (etický kodex), ve znění pozdějších usnesení sněmu.
10. Usnesení představenstva České advokátní komory č. 13/2004 Věstníku ze dne 12. října 2004, k výkonu oprávnění advokáta vyhledávat, předkládat a navrhopvat důkazy v trestním řízení, ve znění pozdějších usnesení sněmu.

Judikatura

1. Nález Ústavního soudu ze dne 28. 8. 2009, sp. zn. II. ÚS 2894/08
2. Nález Ústavního soudu ze dne 17. 8. 2018, sp. zn. II. ÚS 644/18
3. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 5. 2004, sp. zn. 5 As 34/2003
4. Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky ze dne 26. 3. 1981, sp. zn. 4 Tz 13/81, [R 8/1982 tr.]

Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK

1. Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 4/08
2. Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 13/95
3. Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 7/09
4. Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 1/94
5. Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 22/01
6. Rozhodnutí kárného senátu kárné komise ČAK č. 19/97

Internetové zdroje

1. PASEKOVÁ, Eva. *Ministerstvo má „znepokojující informace“ o dohledu ČAK nad advokáty* [online]. ceska-justice.cz, 29. května 2019 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.ceska-justice.cz/2019/05/ministerstvo-ma-znepokojujici-informace-dohledu-cak-nad-advokaty/>>.
2. ŠÍŠKA, Miroslav. *Muž, který musel obhajovat d'ábla* [online]. novinky.cz, 18. března 2018 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/muz-ktery-musel-obhajovat-dabla-40063757>>.
3. JACHNICKÝ, David. *Etické aspekty právních profesí – I* [online]. pravni prostor.cz, 16. února 2015 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.pravni-prostor.cz/clanky/ostatni-pravo/eticke-aspekty-pravnich-profesi-i>>.
4. ŠIKEL, Lukáš. *O prohřešcích právníků by se měla vést větší odborná debata* [online]. pravni radce.cz, 19. února 2018 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<https://pravni-radce.ihned.cz/c1-66053400-o-prohrescich-pravniku-by-se-mela-vest-vetsi-odborna-debata>>.
5. KOLÁŘOVÁ, Daniela. *Etika právníckého stavu* [online]. bulletin-advokacie.cz, 13. října 2017 [cit. 19. ledna 2020]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/etika-pravnickeho-stavu>>.
6. PECH, Lukáš. *Vyhledávání důkazů advokátem v trestním řízení* [online]. epravo.cz, 26. února 2009 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/vyhledavani-dukazu-advokatem-v-trestnim-rizeni-55563.html>>.
7. VANTUCH, Pavel. *Kdy může obhajoba důkaz vyhledat, kdy předložit a kdy jen navrhnout jeho provedení?* [online]. bulletin-advokacie.cz, 2. října 2013 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<http://www.bulletin-advokacie.cz/kdy-muze-obhajoba-dukaz-vyhledat-kdy-predlozit-a-kdy-jen-navrhnout-jeho-provedeni>>.
8. VICHEREK, Roman. *Koluzní důvod vazby* [online]. e-pravo.cz, 17. října 2012 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.epravo.cz/top/clanky/koluzni-duvod-vazby-85623.html>>.
9. ROZEHNAL, Aleš. *Maření spravedlnosti* [online]. pravni prostor.cz, 17. ledna 2019 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.pravni-prostor.cz/clanky/trestni-pravo/mareni-spravedlnosti>>.

10. BARTOSZ, Jakub. *Výrok o trestu smrti pro Jakubova vraha zkoumá advokátní komora* [online]. idnes.cz, 18. února 2009 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/vyrok-o-trestu-smrti-pro-jakubova-vraha-zkouma-advokatni-komora.A090218_164632_krimi_jba>.
11. ČTK. *Obhájce vraha Nováka se nechal sám vyškrtnout z řad advokátů* [online]. idnes.cz, 8. února 2010 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/obhajce-vraha-novaka-se-nechal-sam-vyskrtnout-z-rad-advokatu.A100208_162021_domaci_kot>.
12. ROZEHNAL, Aleš. *Limity obhajoby* [online]. pravni prostor.cz, 14. června 2016 [cit. 25. ledna 2020]. Dostupné na <<https://www.pravni prostor.cz/clanky/trestni-pravo/limity-obhajoby>>.

Ostatní zdroje

1. Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona č. 287/2018 Sb., dostupná na <<https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=79&CT1=0>>.
2. Stanovisko Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 14. 10. 2004, poř. č. 9/2004, ke sjednocení výkladu zákonů a jiných právních předpisů k postupu státních zástupců ohledně výkonu práva obhájce (advokáta) postupem podle § 89 odst. 2 věty druhé trestního řádu vyhledávat a předkládat důkazy nebo navrhnout provedení důkazů